

A stylized graphic design featuring a pen nib on the right, with a thick, orange, teardrop-shaped ink splash extending upwards and to the left. A thin, vertical orange line descends from the nib, forming a large, inverted teardrop shape at the bottom. The background is white with a grey, dotted pattern that forms a vertical line and a curved shape resembling a pen nib or a decorative flourish.

TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE

November
1966

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Pretoria, Library Services

TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE

Redakteur: COENIE RUDOLPH

Adviseurs:

J. J. Brits, W. A. de Klerk, André Demedts,
Louis Eksteen, B. le Roux, Felix Lategan.

NOVEMBER 1966

Nuwe Reeks

Jaargang 4   Nummer 4

Gedruk deur Hayne en Gibson, Doornfontein, Johannesburg.

KOPIE vir die Tydskrif word gerig aan:
Die Redakteur, Wenningstraat 24, Groenkloof, Pretoria.
Ongebruikte kopie kan slegs teruggestuur word as medewerkers
'n gefrankeerde koevert ingesluit het.

KORRESPONDENSIE rakende administrasie, intekengeld,
sirkulasie en advertensie word gerig aan:
Mej. S. Victor, Posbus 57, Northcliff, by Johannesburg.

INTEKENGELD: R2.00 per jaargang, posvry.

Die publikasie van hierdie tydskrif word moontlik gemaak deur
'n jaarlikse skenking van die Departement Onderwys, Kuns en
Wetenskap en van die Afrikaanse Pers-fonds aan die Afri-
kaanse Skrywerskring.

Menings wat deur medewerkers uitgespreek word, is nie
noodwendig menings van die redaksie nie.

I N H O U D

H. F. VERWOERD (Drie gedigte)	1
Redaksioneel	4
Chris Barnerd	7
D. P. M. Botes	13
D. F. Malherbe	16
Eitemal	17
Balthazar Verhagen	20
Menno Stenvert	22
Joan Lötter	23
Vincent v.d. Westhuizen	24
Ian Raper	31
Louis Eksteen	32
Marié Blomerus	34
Lawrence Ferlinghetti	34
Jeanne Goosen	36
Eric Pijnaken	39
Rina Badenhorst	41
Stephen Bouwer	43
Bert van Kerkhoven	45
Pieter du Plessis	53
A. J. J. Visser	56
Freda Plekker	57
Albert Kloppers	58
Izak v.d. Westhuizen	60
Charlotte Cilliers	61
Sarel Smit	61
W. A. de Klerk	62
Wessel Pretorius	73
Chris Zietsman	74
Alida M. Grey	75
Geldprys vir eenbedryf	77
Ou Grietjie	78
Boeke ontvang 1966	79

H. J. Verwoerd

IN MEMORIAM

*kan iets smartliker wees as 'n dolk in die hart van 'n volk
gedruk*

*tot sewe maal en dan wil hul nog dat sewe so gelukkig is
waarom moet ons afskeid neem voor die uur daar is?*

waarom loer die dik stilte uit elke kamerhoek?

*waarom flikker die son vanmiddag so triestig in die vroeg-
lente?*

waarom sluip almal huis toe so stil so nadenkend?

*'n leier is dood dood vir altyd dood soos die mes in sy hart
dood vir altyd maar luister hoe roep die seevoëls die
strande*

hy is dood vir altyd dood in ons hoogste vergadersale

hy is dood vir altyd soos die grys dag en die rooi son

oor die ganse aarde flits telekse kabelgramme

die radio swyg nie gee ons iedere uur die rou verhaal

van 'n dolk in die hart van 'n volk wat stry

die koerante maak sensasie van sy dood

ons hoor dit lees dit en ons walg

vir die dood op die groen tapyte.

'n leier is dood vir altyd dood

die begrafnis van die dooie die herrysenis van die dooie

kyk die daeraad ruk aan sy bande

skud die parasiet uit sy keel

die lug ys

'n kind huil

D. P. M. BOTES

6 September 1966

DIE TRAP KREUN

Onder die Suiderkruis sal ons hom nie meer sien,
in die strate
en tussen sy mense sal hy nie meer kom nie:
hy het vertrek
sonder om te groet, sonder tot siens te wuif.
Hy is niks langer gegun nie,
nie die son op die kranse, die voëls oor die hawe
of die wit wolk oor die berg nie.

Het julle die trap gesien en die draers
met hulle droewe vrag self by droefheid verby?
Die berg slaap, die son sluimer,
die duiwe daal uit die ou-ou bome
agtelos om kos te soek op die plaveisel,
en niemand, niemand, niemand het gesien:
die boos hand en die dolk.

Die trap kreun onder die voete,
onder die swaar vrag:
die litteken onvergeetlik,
die gewonde volk.

Toe julle die nuus gehoor het, het julle gehoor
hoe diep die afgrond skeur?
Die hart verloor sy vaste rots,
die berg stort sy kranse,
die baai sink sy skepe,
die wolk vloei swart oor ons hoofde,
doof die son.

Hierdie vlae wat so treur in die wind,
hierdie bome sonder voëls in die môre,
en die strate sonder spelende kinders,
en die bioskoopsale toe en donker
vertel van die groot afwesigheid:
die aarde was dorstig, die kreunende trap
mond uit in die ruimte sonder:
sonder drome en verwagtinge,
sonder vervulling en voltooide tuistes.

*Die afwesige voëls en wind en kinders —
moenie hulle troos nie:
laat sout ons oë helder was:
om korrel en visier te sien
of koepels olie waar die droogte skroei,
en met die wolk en krans
sal ons die berg gestort weer bou
die baai sy skip weer gee,
en met sy voëls die ruimtes kloof.*

C. F. RUDOLPH

KOEËL VAN DIE DOOD DOLK VAN DIE DOOD

22 November 1963, 6 September 1966

*Vlammende
dolk van die dood
koeël van die dood
weerloos
die hande weerloos
teen die koeël van die dood
lig in desperate gebaar
maar
bloed is op die blomme
die son is bloed
verstommende dolk van die dood
koeël van die dood
skokkend gerig op die dun membraan
trek seker die Achilles-hiel
gryp met diaboliese hand
en wond die geskiedenis*

MARIÉ BLOMERUS

„ZAECKEN VAN QUADE CONSEQUENTIE”

Op 26 Desember 1595 het 'n Nederlandse hof 'n vrotjie veroordeel tot die skavot omdat sy haar deur Beëlsebul laat misbruik het vir „alle ongoddelycke execrable ende detestable zaecken van quade consequentie”. Die bron¹ meld ongelukkig nie hoe die teregstelling afgeloop het nie, ook nie of die bedreigde gemeenskap voortaan gevrywaar was van die „misbruycken” waartoe die „boosen vyandt” hulle verlei het nie. Dit is net moontlik dat die gemeenskap die skavot naderhand as 'n groter bedreiging gaan beskou het as Beëlsebul. Die geskiedenis lewer oorgenoeg bewyse van sulke vrese. Die inkwisiteur se nalogenswaardige ywer vrywaar nie die onskuldige nie.

Dit is die goeie reg van elke volk en elke gemeenskap om hom te verdedig teen bedreigings van binne. Die prediker móet daar wees; die hervormer ook; die bewaker van die sedes en etiese norme moet sy stem laat hoor; die behoudende handhawer moet die nuwe seker maar met agterdog bejeën en sy mense waarsku teen afwyking van die tradisie, teen die gevaar van nie op die gebaande weë te bly nie. Sonder hierdie soort mens kan 'n volk nie klaarkom nie.

Die behoudende Koki's moet gedurig (en miskien altyd onversoenlik en onversoenbaar?) die Raka's in die gemeenskap teenstaan. Want elke gemeenskap, elke mens ken die desintregerende magte in homself, die natuurlike neiging tot losmaking, tot laat maar loop. En al verloor die Koki's dikwels die stryd onthef dit hulle nie van die taak om onvermoed te arbei nie.

Verloor was hier eintlik die verkeerde woord. Koki *verloor* nie teen Raka nie. Hy laat net 'n ruimte waarbinne Raka self kan (en moet) groei en ontwikkel tot 'n nuwe Koki. En aan dié dilemma van die lewende kultuur ontsnap niemand nie. Die enkeling moet sy voortreflike tienderjarige gedrag wysig, hervorm, laat groei tot nuwe gedragsvorm, en nommer 2 rustig weer nommer 3 laat word. Wie ophou groei, staan nie stil nie maar raak agter. Die bewaker, die handhawer, die konserwatiewe vasbyter, die prediker en onderwyser sal wys wees as hulle onthou: dis nie 'n stryd nie, dis 'n poging tot gedurige en wedersydse aanpassing, dis 'n proses waar die verstarrende waardes tot nuwer en meer dinamiese vorms van dieselfde beginsels herskep word. Sonder die wil na die wildernis sou die Voortrekkers mos nog almal in die Kaap gesit het! En sou ons hulle vandag moes restoreer!

Oor die afgelope tien jaar het daar 'n ongelukkige misverstand ontstaan tussen bewakers en letterkundiges. Die gesonde proses van mekaar soek en vind, het 'n nare stryd geword. Die onskuldigste mens het al 'n slagoffer van ander mense se moedswilligheid geword. En die moedswilliges sit nie net in een kamp

1. Yang (werkschrift voor literatuur) no. 16, Nov. 1965.

nie. Die dagblaai, met onversadigbare lus na sensasie, het dikwels die publiek ooploop geja met allerlei onbenullighede of leuens. En nou heers daar wantroue.

Om samesprekings te voer, is nie so 'n sekere oplossing nie. Dit sal moontlik net weer tot die verdediging van eie standpunte voer. Wat wel nodig is, is dat mense aan albei kante van die draad weer hulle gesonde verstand en oordeel gebruik. As die Afrikaanse skrywer nie meer self mag herskep en hervorm nie het hy geen taak nie. As die Afrikaanse predikant nie meer mag preek en waarsku nie is daar 'n groot skroef los. Maar: as die Afrikaanse volk 'n letterkunde moet hê wat bestaan uit replikas van *Ampie* en *Hans die Skipper* en *Toiings* en *Met die Boere in die Veld*, sal ons geestelik in die veld bly, self *Ampies* word. En as die skrywer net wil vernuwe en eksperimenteer, sal hy ondergaan as 'n eksperiment. Daar is maar weinig (indien enige) vernuwings wat 'n tradisie heeltemal oorbord kon gooi. Vernuwings is eerder ontwerp op ou stokke. Bewakers en skrywers kan dus met ewe veel voordeel opnuut mekaar se standpunte leer respekteer en begryp. Dis vir niemand van ons goed om mekaar gedurig met agterdog te bejeën nie. Die negatiewe invloed van 'n gedurige verdagmakery is een van die nuwe probleme waarmee 'n redakteur in 1966 moet worstel. Fyngevoeligheid het nou al kleinserigheid geword — by skrywers én by bewakers.

As ons skrywers nie meer, binne die perke en wette wat hulle skryfwerk hulle oplê, vry kan voel om te skryf soos hulle die lewe in hierdie land ervaar nie, het ons hulle en ons volk 'n onreg gedoen. En met vryheid word nie bandeloosheid bedoel nie.

Laat daar weer wedersydse begrip en, waar dit ontbreek, minstens wedersydse vertroue wees. Daar is bewakers wat 'n stokperdjie daarvan gemaak het om die Afrikaanse skrywer en elke nuwe geluidjie aan te val en voor te stel as dekadent. Daar is skrywers wat soos 'n stout seuntjie teen wil en dank wil lelik praat. Hulle besef miskien nog nie hoe hulle onherroepelik verbonde is aan hulle volk en sy waardesisteme nie. Die taal is nie 'n lakleer-bandjie om 'n poedel aan rond te lei nie — dis 'n ketting, en hals- en voetboeie, en wie dit verontagsaam, skaaf hom nutteloos stukkend.

As die mense van die jaar 3966 die reste van Beskawing 1966 opgrawe, die bietjie wat oorgebly het van hierdie papier-eeu, hoop ons dat daar 'n paar boeke oorgebly het. Ons skryf egter nie meer op kleitablette nie. Ons „tablette” is kos vir rysmiere en vismotte. Maar miskien bly 'n paar behoue. Hier en daar het Afrikaanse skrywers, op hulle manier, stukke waarheid geskep wat teen mot en roes bestand is.

Daar is Afrikaners met die onwrikbare geloof dat wat ons skrywers oor ons eie tyd te sê het, op daardie dag belangriker sal wees as die stootskrapers waarmee ons stukke beskawing vernietig. Maar ons wil graag hê dat die werke van 1966 ook

vir die mens van 1966 waarde het. En dit kan slegs gebeur as ons oor ons eie tyd, oor die staal en die stadsmens, oor die atoompie en die V.V.O., oor die ruimtereis en die binnekamer kan skryf. En V.V.O. en binnekamer is dikwels ewe onheilig, ruimtetuig en binnekamer dikwels ewe opgelig en ver buite hierdie smet wat om ons aarde hang.

Laat ons mekaar vertrou. Laat ons ons onderskeie waarhede dien met die beste insig en krag waaroor ons elkeen beskik. As ons wedersydse vertrouwe het in mekaar se integriteit sal die mense van 3966 nie spyt wees om met ons kennis te maak nie.

* * *

JOERNAAL

Gedurende die naweek van 20 Augustus het Pretoriase teaterliefhebbers 'n unieke geleentheid gehad om so 'n bietjie aweregse teater te belewe toe die Hakahana Players in samewerking met die Departement Onderwys, Kuns en Wetenskap Jean Genet se *The Maids* opgevoer het. Die moedige regisseur was natuurlik weer daardie pleitbesorger van verlore toneelsake, Mario Schiess.

Vooraf het die regisseur eers 'n toeliggende lesing oor Genet en die stuk self gegee. Nou kan 'n mens van Schiess verskil oor sekere literêr teoretiese sake, oor literêre vergrype soos wanneer hy die skrywer se misdadige loopbaan gedurig uit die stuk self wil aflees in plaas daarvan om die stuk as 'n outonome struktuur te interpreteer. Maar; die waarde van so 'n lesing blyk eers as die vreemde stuk lewe begin ontvou; die aweregse val dan in 'n redelik sinvolle patroon en die toeskouer kan dadelik interpreterend waarneem en waardeer.

Oor die verdienstes van die opvoering kan ons weens plaasruimte nie uitwei nie. Priscilla Marks het miskien te vinnig gepraat — maar is woorde belangrik as die naakte emosie deur gebaar en uiterlike handeling duidelik „spreek”? June Neethling, as Madame, was miskien te vaag omlin — of is dit 'n gebrek in die karakter self? Margaret Schiess as Solange het werklik skitterende momente gelever. Die regisseur kan tevrede voel met die resultaat van sy vertolking. Hy het die skokkende verval van die uitsiglose mens voorgestel sonder om mense te skok. Daarvoor verdien hy en die spelers lof.

Die verdienste van die opvoering lê egter veel eerder *in die blote feit dat dit plaasgevind het*. Vir die ernstige toneelganger wat nie net wil kyk en kyk nie skep so 'n aanbieding die geleentheid om ook homself te meet: sy reaksies as toneelkyker, sy vermoë om die lewe van mense wat heel anders as hyself is te ervaar en tog kritiese toeskouer te bly.

Sulke opvoerings is lewensnoodsaaklik — nie vir die breë publiek wat vermaak wil word nie, maar vir die ernstige toneelganger wat die konflik voor hom wil sien afspeel, wat dit aanvoelend wil ervaar en beleef en wat die skoonheid van Gods skepping ook in die menslike grammadoelas kan waarneem. Dis opvoerings vir die estetiese mens, vir die mens wat nog kan dink. Ons het meer sulkes nodig — ook van ons eie Afrikaanse stukke wat wag op iemand wat die moed het om dit op te voer vir 'n klein, selektiewe gehoor — Red.

TOEKENNING: AUGUSTUS-AFLEWERING

Die toekenning van R15 vir 'n verdienstelike bydrae in die Augustus-aflewering van Tydskrif is verower deur UYS KRIGE met sy bydrae:

VIER OORLOGSGEDIGTE VAN QUASIMODO.

Die Redakteur en Adviseurs wens hom van harte geluk.

DIE GOG

Ons het in die veld gaan stap ná die reën. Die spruit het geraas en die lug was klaar en helder. Ons moes in 'n goeie luim gewees het, want ek herinner my ons het gelag terwyl ons oor die mos en nat spriete gras aanstap na die oewer en die bome.

By die enigste dooie boom het ons gerus. Die boom het omgekantel gelê en ons het op 'n dik, vermolmde tak gesit. Ek of sy, ek kan nie meer onthou nie, het later opgestaan en teen 'n tweede, nabygeleë tak gaan leun. Die tak het half geknak, toe ineens heeltemal gekraak en geval.

Dit was ek wat die holte in die stam ontdek het op die plek waar die hout gebreek is. Die diertjie het uit die holte geval en roerloos tussen die klam gras bly lê.

Sy het gebuk en met 'n stokkie daaraan geraak en my gevra wat dit is. Dit was 'n rare verskynsel en ons het dit van alle kante bekyk en oor en weer gewonder hoe dit in die stam gekom het. Is daar dan lewe in die toe stamme van bome? Soos die wit paddatjies in klippe, miskien, het ons mekaar se vae onsekerheid probeer gerusstel. Dit was 'n ronde diertjie, klein genoeg om in 'n groot hand soos myne toegevou te word. So het ek geskat, want met my kaal hand sou ek nie daaraan raak nie. Die diertjie was vol skerp, swart pennetjies wat kordaat orent gestaan en in die laat sonlig beurtelings pers en blou en dan weer groen geskyn het. Daar was niks wat soos oë of 'n bek of neus gelyk het nie, maar onder die ballonlyfie, tussen die fyn sprietjies gras, het ek pootjies gewaar. Ek het die diertjie omgerol en gesien die pensie is sag en sonder penne, en daar was vier hulpelose akkedispootjies wat bang teen die kloppende maagvel ineengekrimp gesit het.

Die tyd moes gevlieg het, want toe ons weer sien, was die son reeds weg en die groen bulte blou en mistig.

Kom ons neem hom saam huis toe, het een van ons voorgestel; hy sal doodgaan van die koue, hy's so klein en mooi. Ek dink dit was sý wat dit voorgestel het, want ek onthou nog: die gedagte het my gehinder dat ons dié vreemde ding die huis kon inneem.

Maar ek het daaraan gedink: hy is gewoon aan die warmte van die holte in die stam, ons kan hom nie so laat lê nie, dalk reën dit weer vannag.

Ek het my sakdoek uitgehaal en dit langs die dingetjie op die gras oopgesprei en twee stokkies geneem en hom daarmee opgetel, versigtig, en op die sakdoek neergesit. Toe knoop ek die sakdoek se vier hoeke aanmekaar en tel dit aan die knoop op.

Op pad terug oor die skemerende veld het ek my kort-kort betrap dat ek my arm verder van my lyf af hou as wat nodig is, kompleet asof ek bang is my been stamp teen die sakdoek.

Ons het dit toe nie agtergekom nie, maar later het dit my opgeval dat ons stiller was op pad terug. Ek dink ons albei se gedagtes was voortdurend by die ding in die sakdoek.

Tuis het sy my die sakdoek laat oopknoop; hy het nog steeds roerloos gelê en vir 'n oomblik het ek gedink hy is dood — miskien van die vars lug, of die val, of die feit dat hy gehanteer is. Maar toe ek hom met 'n potlood omrol, het die maagvelletjie nog steeds onafgebroke geklop.

Ons het 'n skoendoos gesoek en dit met watte uitgevoer en hom met behulp van die potlood en die agterkant van 'n skêr daarop neergesit — en nog lank na die vreemde bondeltjie gestaan en kyk voordat sy die skoendoos se deksel opgesit het.

Eers toe het ons weer na mekaar gekyk en die vraag was in haar oë en seker in myne ook, want sy het gesê: miskien eet hy miere.

Of houtkewers.

Miskien kan ons môre gaan soek na goggatjies.

Ons het besluit om die skoendoos in die kombuis langs die stoof te sit, want buite het dit weer begin reën en dit was koud.

Die hele aand, en selfs later in die bed met die reën gietend op die sinkdak, het die diertjie in die skoendoos ons gedagtes besig gehou. Ons het min gepraat, maar as ons gepraat het, was dit oor die ding.

Hoe het hy in die boom se stam gekom? Daar was tog nêrens 'n gaatjie nie.

Wat gaan ons maak as hy nie miere of kewers eet nie?

Eet hy ooit? Hoe sou die miere in die holte kom?

Kry hy dalk koud?

Toe ek net voor slapenstyd stilletjies en ongemerk die skoendoos gaan oopmaak en inloer, het hy nog presies so gelê soos ons hom neergesit het. Ek wou die deksel weer versigtig terugsit en teruggaan badkamer toe, maar toe ek orent kom, het ek haar gewaar waar sy oor my skouer in die skoendoos afkyk.

Die volgende oggend het ek eers toe ek in die kombuis kom weer van die diertjie onthou. Alles was dieselfde: hy het nog op dieselfde plek gelê en al verskil wat ek kon bemerk, was dat die pennetjies vir my dowwer gelyk het as die vorige dag — maar dit kon verbeelding gewees het.

Later die oggend het ek op die werf gaan rondsoek na miere; ek het 'n klompie gekry, hulle een vir een doodgedruk en toe almal in die skoendoos gaan neersit, naby die diertjie.

Al die miere was teen die aand nog op die watte. En nog steeds was die dier op dieselfde plek, net so roerloos. Ek het hom met die stoofyster omgekeer en die maagvel sien klop en hom regop gehelp.

Hy sal wel later eet, het ons besluit.

Miskien is hy bang.

Miskien eet hy maar selde.

'n Week het verby gegaan sonder dat iets verander het. Hy het nog steeds nie geroer of geëet nie. Selfs die houtkewertjies wat ons met groot moeite opgespoor het, het hom nie laat re-ageer nie.

Ons het begin gewoon raak aan sy swyende teenwoordigheid. En aan sy gebrek aan eetlus. Want elke aand het sy maagvel nog steeds die kloppende beweginkies gemaak; die gebrek aan voedsel het hom dus blykbaar nie geaffekteer nie. Al wat wel sigbaar verander het, nou sonder twyfel, was die kleur van sy venynige pennetjies. Hulle was nou ligter en ek het my verbeel daar is soms 'n oranje skynsel aan die skerp puntjies.

Ons kry selde mense, maar toe daar wel een Sondagmiddag gaste opdaag, het ons oor alles onder die son gesels behalwe die dier. Dit was tog eienaardig, het ek later gedink: om so 'n vreemde diertjie in die geslote holte van 'n dooie boomstam te kry, was tog iets om oor te praat. Maar daar is niks gesê nie; trouens, toe ek ná die besoekers se vertrek in die kombuis sit en rook en oor die saak dink, het ek gemerk dat die skoendoos dieper agter die stoof ingedruk is.

Ek het nie daaroor gepraat nie, en sy ook nie. As ons na die dier kyk, was dit gewoonlik sonder kommentaar; sy teenwoordigheid was al minder ter sprake.

Die enkele kere wat daar wel nog iets oor hom gesê is, het ons na hom verwys as die ding, en later die gogga, en uiteindelik die gog.

Toe, een aand, toe ek weer die skoendoos oopmaak, het ek gesien die diertjie lê nie meer in die middel van die stuk watte nie, maar in die hoek van die doos. Ek het die stormlamp op die kombuistafel geneem en dit nader gebring. En dit was toe dat ek die tweede ontdekking gemaak het: aan die een kant van sy lyf het die pennetjies effens weerskante toe gestaan en 'n soort opening veroorsaak.

Ek het hom met die stoofyster uit die hoek van die doos weggewerskaf en toe die twee klein blink skynseltjies in die opening tussen die penne gewaar. Toe ek die lamp nader bring, het ek skielik besef die skynseltjies is oë — twee koeëlronde, ligblou oë.

Sy het juis op daardie oomblik binnegekom en vasgesteek toe sy die doos op die tafel sien staan.

Ek wou weet of sy die ding een of ander tyd verskuif het.

Nee, het sy gesê. Hoekom?

Ek het haar nader gewink en die oë vir haar gewys. Sy het nie verbaas of verras gelyk nie en toe ek haar vra of sy dit dan al voorheen gemerk het, het sy weer ontkennend geantwoord. Maar daar was 'n eienaardige ontwykende intonasie in haar stem wat my gehinder het.

Toe het ek iets gedoen wat ek nooit voorheen gedoen het

nie: ek het vir haar gesê sy lieg. Ek weet nou nog nie hoekom nie, maar ek was skielik onredelik kwaad oor haar klaarblyklike leuen. Sy het nie gereageer nie en dit het my kwater gemaak. Ek het my humeur heeltemal verloor en haar begin verwyt en verneder. Sy het nog steeds stilgebly en dit het my radeloos en 'n bietjie kinderagtig laat voel en ek het die doos net so gelos en badkamer toe gegaan om my vir die nag gereed te kry.

Nadat ek gebad en geskeer het, het ek nog 'n eenaardige ding gedoen: soos 'n stout kind het ek stilletjies in die gang afgesluip en by die kombuisdeur ingeloer. Sy het op 'n stoel by die tafel gesit en haar hand was in die oop skoendoos en ek het eenaardige piepgeluidjies gehoor.

Dié nag het verskeie dinge vir die eerste keer tot my deurgedring: dat sy stiller geword het die afgelope tyd, dat sy nooit meer uit haar eie uit oor die ding praat nie, dat sy minder aandag begin gee aan haar voorkoms.

Normaalweg sou ek nie hierdie dinge verbind het nie, maar wat dié aand in die kombuis gebeur het, het my vreemde verbande laat trek.

In die dae wat gevolg het, het ek die gogga met nuwe belangstelling dopgehou. Ek het gou ontdek dat hy intussen begin eet het, en dat hy soms uit sy eie uit in die skoendoos beweeg. Sy oë was nou voortdurend oop en ek het my verkyk aan die ronde, skynbaar blinde, blou kykers.

En hy het begin groei.

Dit het net skielik by my gedaag dat hy veel groter was as aan die begin. Maar van al hierdie dinge het ek niks teenoor haar genoem nie. Ná die aand se uitval, het nie een van ons weer oor die gogga gepraat nie.

Behalwe een keer.

Ek het op 'n aand ontdek dat die skoendoos nie op sy gewone plek langs die stoof is nie. Ek het haar gevra wat dan daarvan geword het en sy het na die kombuiskas geknik. Toe ek die onderste deur van die kas oopmaak, het die skoendoos agter in die hoek op sy sy gelê.

Die dier was nie in die doos nie.

Ek het met my lippe klein smakgeluidjies gemaak soos wanneer 'n mens 'n hond roep en skielik was daar fyn piepgeluidjies iewers in die donker. Ek het die deur vinnig toegestoot en opgestaan en na haar gekyk. Sy het langs die tafel gesit, ken op die hand; sy het moeg gelyk en haar hare was deurmekaar en haar rok voor oop en ek het skielik ontdek dat sy geen grimering op haar gesig het nie.

Ek weet nie hoekom nie, maar dié aand het ek nie soos gewoonlik buite toe gegaan om vars lug te skep voor ek gaan bad nie. Ek het die piepgeluid onthou en die grillige blou oë.

Ek het ook nie gaan bad nie. Ook nie geskeer nie. Ek het net so in die bed gaan kruip. En terwyl ek in die donker lê,

het ek haar iewers hoor werskaf. Maar die gepiep was stil.

Sy het baie laat dié nag eers kom inkruip, en tot dagbreek toe het ek gelê en luister hoe sy onrustig in haar slaap praat en rondrol.

Daardie selfde week nog het ek die skoendoos en watte een oggend in die vullisblik sien lê. Ek wou haar daarvoor uitvra, maar om een of ander rede het ek nie. Dit was asof iets ons albei verhoed het om oor die dier te praat.

Eintlik sou ek graag wou hê dat ons heeltemal van die ding ontslae raak; ek sou dit nie met haar bespreek nie, ek sou dit ongemerk doen, het ek in my enigheid gedink. Maar ten spyte van die drang om dit te doen, het ek keer op keer weer uitgestel; dit was asof iets my ook dáárvan weerhou. Insteede daarvan het ek myself betrap dat ek kort-kort, as ek weet sy is nie in die huis nie, kombuis toe gaan en die kasdeur oopmaak en die ding met troetelgeluidjies en omkoopappies nader lok.

Hy het 'n bietjie haantjie-uitnek begin word, die gog. Saans as ons swyend sit en eet, kon ons hom teen die kasdeur hoor krap en snags was ons gedurig bewus van sy gepiep.

Ek het al hoe minder uitgesien na die nagte. Bedags was die son daar en daar was genoeg om my gedagtes mee besig te hou, maar snags moes ek lê en luister na die geluide in die kas en na haar onrustige gemompel.

Sy het nooit daarvoor gepraat nie, maar ek het geweet sy word deur vreesdrome gepla. Sy het dikwels in haar slaap gehuil en soms verwilderd wakker geskrik. En elke keer as sy in haar slaap gepraat het, kon ek aflei dat sy droom sy is iewers toegesluit of benoud of besig om met iets te stoei. Op 'n keer het ek haar onkiese woorde hoor mompel, troetelend en ekstaties — woorde wat ek haar nooit voorheen hoor gebruik het nie.

Maar dit het my nie gehinder nie; miskien het my gewete my in 'n steeds toenemende mate nie toegelaat om my oor sulke dinge te kwel nie.

Toe die dier sowat 'n maand by ons was, was hy reeds so groot dat hy in ieder geval nie meer in die skoendoos sou pas nie. En hy het begin venynig word. En kortgebakerd. As ons hom nie gevoer het nie, het hy 'n lawaai opgeskop en vyandig gesnork die oomblik as ons die kasdeur oopmaak.

Daar was egter een troos, altyd: ons het presies geweet waar hy is en ons het geweet hy kan nie daar los kom nie. Hy was ons gevangene; ons kon sy bewegings in toom hou.

Maar toe, een middag, toe ek tuis kom, het die kombuiskas oopgestaan. Ten spyte daarvan het ek binnegegaan. Sonder om te huiwer. Ek het geweet: hy is iewers.

Ek het haar ook nie oor die oop deur uitgevra nie. Daar was niks om te vra nie. Ek het die dier self iewers hoor skarrel.

Hy het nie weggegaan nie; soos ons aan hom, het hy

waarskynlik aan ons verknog geraak, ten spyte van die weder-
sydse vyandskap.

Ons gaan deesdae nie meer uit nie; miskien is ons bang
iemand sien iets in ons oë, merk iets aan ons. En niemand
kom meer nie, miskien omdat almal teen dié tyd al weet hulle
is onwelkom.

Dis nou óns wat hokgeslaan is.

En hý is vry. Hy is tevrede. Snags hardloop hy onder die
meubels rond en uit die donker bespied hy ons met sy blou
oë. En omdat ons nooit meer presies weet waar hy is nie,
is hy altyd by ons, altyd die huis vol. Altyd oral.

D. P. M. BOTES

HULDE

vir N. P. van Wyk Louw

laat niemand ons verwyf nie
ons het ons beste gelewer ons wou groot dink
maar bestaan word 'n aanfluiting in die ruimte
ons is moeg vir ons self
en die see is tydloos en grou

op stasies het ons gewag geduldig gewag
en die rytuie was leeg maar ons het gewaai
in hawens het ons gewag vir skepe passasierskepe
oorlogskepe het ingetrek
maar in die see het ons gebaai om gesond te word

die gelowiges het 'n biduur bygewoon
o almal wat dors het maar die water was soutbitter
ander het gewag om gepensioeneer te word
gepensioeneer om te swem
om te swem in die ewigheid

STUKKIE VERDRIET OM NOOIT WEER TERUG TE
KEER NIE

slaaplose riviere
hulle waaruit soveel vreugde ontspring
baai in hulle
lê sinlik op die klipplate

voel die koue van die nag
om die voëls wat vlieg

paling en karpers lieg nie
en daarom juis daarom
lag geel stadvissies in 'n venster
lag kabbelend soos die rivier

OM WARM TE SLAAP

dan kom die werklikhede na jou toe
onder 'n rooi lig in 'n teater
buite reën dit
buite is dit donker en binne en die mure is onsigbaar

en die lewe dryf weg uit die liggaam
soos 'n rivier wat stroom deur skaduwees
jy dink aan die pyn van moeders by geboorte
en jy dink

die bome in die lane het seker ook pyn
die soldate het seker ook behoefte aan liefde
die voëls sal eendag weer nes kan maak op klipkoppies
die koorde van ellende sal derugesny word

aan hoeveelhede
aan getalle
aan name

en jy sug . . . en jy sug . . .

dan sien jy die simmetrie van die Groot Beer
kyk die maan kom op oor die berge en hy is 'n tong in 'n leeu
se bek

afrika my afrika
met jou voorvaderlike savannas
die nag se boodskap huil uit die kele van wolwe

die woord word hamer
die woord word beitel
die woord is vlees en bloed
die woord is spyker en balk

die pyn stap die straat af onder die bome in pyn
tuine het weggevloei in die donker
veg lyf teen lyf met die wind

die barbier van Napels lag in sy baard
'n kroegman paar die vrugtesappe
soet
en so verder

LIED

skielik op 'n dag

berigte van oorloë nuwe oorloë
klein pamflette briewe uit die doderyk
die doderyk wat broei uit die eiers
die eiers van die metaalvoëls
metaalvoëls wat val uit die lug

tref die kol
geen bekommernisse meer nie
net die slaap onder 'n warm kombers en geur van dennenaalde
die horisonne verdwyn
die hemel het geen horisonne nie

en ook die maan verdwyn
die afgemete dag wankel verloor sy ewewig
die gras verys
en ons weet nie hoekom nie
want skielik op 'n dag ontvang ons briewe

warm briewe uit die doderyk

D. F. MALHERBE

FAUST-FRAGMENT¹

STRAAT

Faust. Margareta gaan verby.

FAUST. Mooi freule, ag! vergun dit my
dat ek u huis toe begelei.

MARGARETA. Nòg mooi, nòg freule is 'k, verstaan!
kan sonder geleide huis toe gaan.
(*Sy onttrek haar en gaan.*)

FAUST. So 'n mens het ek nog nooit aanskou!
So beeldskoon met volmaakte bou.
Deugsaam en eerbaar, dit is sy,
en effe snipperig daarby.
Rooi van die lip, glans van die wang,
'k vergeet dit nooit my lewe lang.
Die neerslaan van haar oë is
diep in my hart gegraveer;
en dat sy kortgebonde is,
ja, dit verruk my des te meer.
(*Mephistopheles op.*)
Kyk, jy moet sorg dat ek haar kry.

MEPHISTOPHELES. Vir wie?

FAUST. Sy is net hier verby.

MEPHISTOPHELES. O sy! Van haar pastoor gekom;
hy't haar haas sondevry bevind;
'k is skrams die biegestoel by haar om.
Sy is 'n heel onskuldige kind;
sy kon gerus haar bieg laat vaar;
'k het nie die minste mag oor haar.

FAUST. Sy is tog al oor die veertien jaar.

MEPHISTOPHELES. Jy praat mos soos Hans Liederlik
wat elke liewe blom begeer
en meen daar is g'n guns of eer
wat nie vir hom is om te pluk;
maar 'n mens moet jou tog daarteen weer.

---

1. Ons plaas op die bladsye teenoor hierdie vertaling ook die een deur Eitemal wat onlangs verskyn het. Ook 'n vertaling van Balthazar Verhagen wat in *Jaarboek van die Afrikaanse Skrywerskring* (1944) verskyn het. Verhagen was 'n Nederlander.

E I T E M A L

TAFEREEL 7. 'N STRAAT*

Faust. Margaretha stap verby.

FAUST. Allermooiste jonkvrou, mag ek so vry
My arm aanbied, u na huis begelei?

MARGARETHA. Ek is nie mooi nie, ook geen jonkvrou,
Vind sonder geleide my huis wel gou.
(*Sy maak haar los en vertrek.*)

FAUST. My hemel, is dit 'n pragtige kind!
Ek het haar gelyke nog nêrens gevind,
Aan sedigheid en deug so ryk,
En wipperig, snipperig tegelyk.
Die lippe so rooi, die melkwy wang,
Dit sal my bybly lewenslank!
Die oë wat afkyk, effens verward,
Is nou diep ingeprent in my hart.
Haar kortgebonde, haastige woord,
Ek staan verruk . . . en sý stap voort!
(*Mephistopheles tree op.*)
Jy moet vir my daardie nooi verskaf.

MEPHISTOPHELES. Watter een?

FAUST. Sy is pas hier verby.

MEPHISTOPHELES. O, die? Sy kom van haar biegvader af;
Hy spreek haar van alle sonde vry,
Ek het baie digby haar stoel verby
Gesluip, 'n alte onskuldige kind
Wat tog by die biegeen baat kan vind.
Ek het geen titel of mag oor haar!

FAUST. Sy is tog oor die veertien jaar.

MEPHISTOPHELES. Jy praat nou nes Hans Liederlik,
Wat elke mooi blom vir homself wil pluk,
Wat dink vroueguns en eerbaarheid
Sal altyd swig vir sý aptyt.
Maar dit slaag nie sommer elke keer.

---

* GOETHE: Faust I. Vertaal deur Eitemal. Bl. 96-98.

FAUST. Meneer magister Eerbaarheid,
'k hou niks van voorskri-fagtigheid.
Dit sê ek kort en klaar, net dit:
as ek die lieue bloed vannag
verstaan! nie in my arms besit,
is ons geskei teen middernag.

MEPHISTOPHELES. Dink tog hoe dit nou moontlik is!
Om die geleentheid uit te vis
wil 'k minstens veertien dae hê.

FAUST. Gee my net sewe ure vry,
dan sal ek sonder duiwelshulp
so 'n lieue skepseltjie verlei.

MEPHISTOPHELES. Jy praat al byna soos 'n Fransman:
maar asseblief, knies nie daaroor:
wat help dit om net te geniet?
Die vreugde is tog veel groter, hoor,
as jy met gekste vryery
eers op en af en nogmaals weer
die poppie brei en voorberei
soos baie Romaanse stories leer.

FAUST. Daarsonder is my aptyt mos goed.

MEPHISTOPHELES. Maar alle grappies nou gestaak.
Ek sê jou by die mooi jong bloed
sal ons met spoed g'n haar af maak.
Met stormloop kry ons niks gedaan,
ons moet met lis te rade gaan.

FAUST. Iets van die engel bring jy my,
moet my tot in haar kamer lei!
Bring my 'n halsdoek wat sy dra,
'n kousband wat my liefde vra.

MEPHISTOPHELES. Dat jy kan sien 'k wil jou verlange
behulpsaam wees met al my mag,
sal ek geen oomblik meer verspeel,
'k bring jou in haar kamer nog vandag.

FAUST. Kry ek haar daar te sien?

MEPHISTOPHELES. O, nee, geen hoop,
dan 't sy net na 'n buurvrou geloop.
Intussen kan jy heel alleen
met alle hoop op vreug wat wag,
drink van haar kamerlug aaneen.

FAUST. My seer lofwaardige wyse heer,
Bespaar my tog jou sedepreek.
Dit sê ek jou nou kort en goed:
As ek nie daardie warm jong bloed
Vannag omhels, kan jy jou hoed
Teen middarnag vat, kontrak gebreek.

MEPHISTOPHELES. Bedink tog wat mens mág en kán!
Ek moet minstens veertien dae beplan
Net om die geskikste geleentheid te kry.

FAUST. Had ek net sewe ure grasia,
Ek sou geen duiwel en sy menasie
Gebruik om so 'n skepseltjie te verlei.

MEPHISTOPHELES. U praat nou soos 'n Franse flaneur;
Maar ek smeek, bedwing tog u verdriet:
Wat help dit om dad'lik te geniet?
Die vreugde wen aan gloed en geur,
As u met flikkers en flerriery
Die poppie sag maak en voorberei.
Vóórvrytjies is sous vir die liefdemaal,
Soos blyk uit menige Franse verhaal.

FAUST. My honger vra sous nog spesery.

MEPHISTOPHELES. Nou alle spot en grappies opsy!
Ek sê u, met daardie pragtige kind
Sal u geen vinnige kortpad vind.
Met stormloop sal u haar net vervreem;
Ons moet tot lis ons toevlug neem!

FAUST. Toon my die bed waar my engel droom,
Of gee my iets waar haar gees uit stroom,
Die halsdoek wat op haar boesem rus,
'n Kousband vir my liefdelus!

MEPHISTOPHELES. Om jou te wys ek verstaan jou smart,
Dat ek jóú wil dien met my hele hart,
Sal ek geen oomblik langer sloer
En jou sommer nou na haar kamer voer.

FAUST. En sal 'k haar sien? Besit?

MEPHISTOPHELES. Te gou!
Sy sal nog kuier by haar buurvrou.
Maar jy kan in allenigheid jou
Verlustig op toekomstige vreugde,
Inleef in die dampkring van haar deugde.

FAUST. Kan ons nou gaan?

MEPHISTOPHELES. Te vroeg; bedaar!

FAUST. Besorg my 'n geskenk vir haar. (*Uit*)

MEPHISTOPHELES. Geskenk so gou! Dis mooi! Hy kry
dit reg, gewis.
'k Ken plekke nie ver hiervandaan
waar menige skat begrawe is;
moet my gedagte eers laat gaan.

* * *

BALTHAZAR VERHAGEN

MARGARETA AAN DIE SPINNEWIEL*

My rus is heen,
My hart is seer,
Ek vind dit nêrens
En nêrens meer.
Waar 'k hom moet mis
Is duisternis,
Die lewe en al
Is my vergal.
My arme hoof
Is deurmekaar,
My arme gees
Dwaal hier en daar —

My rus is heen
My hart is seer,
Ek vind dit nêrens
En nêrens meer,
Na hom slegs kyk ek
Die venster uit,
Vir hom slegs gaan ek
Die huis nog uit.

Sy trotse stap,
Sy edel figuur,
Die lag om sy mond,
Sy oë vol vuur,
En dan sy woorde
Wat wonder doen,
En ag, sy soen!

My rus is heen,
My hart is seer,
Ek vind dit nêrens
En nêrens meer.
My boesem spring
Hom tegemoet;
Kon ek hom vat
En hou vergoed,
En altyd kus,
So veel ek wou,
Tot 'k aan sy kusse
Sterwe sou! . . .

* GOETHE: Faust. Vertaal deur Balthazar Verhagen. *Jaarboek van die Afrikaanse Skrywerskring*. Johannesburg 1944, No. IX. Bl. 59.

FAUST. Kan ons gaan?

MEPHISTOPHELES. Te vroeg. Bedaar, bedaar!

FAUST. Sorg jy intussen vir 'n geskenk vir haar! (*Faust af.*)

MEPHISTOPHELES. So gou? Dis mooi! Die saak floreer!
Ek ken baie plekke waar beslis
Van die mooiste skatte begrawe is,
Maar ek moet dit alles eers uitsorteer. (*Af.*)

E I T E M A L

TAFEREEL 15. GRIETJIE SE KAMER*

GRIETJIE (*alleen by haar spinwiel.*)

My rus is heen,
My hart is seer;
Ek vind dit nimmer
En nimmer meer.

Waar ek hom mis,
Graf-duisternis,
Die ganse heelal
Vir my vergal.

My arme kop
Is dik en swaar
My dink en voel
Loop deurmekaar.

My rus is heen,
My hart is seer
Ek vind dit nimmer
En nimmer meer.

Soek net na hom
Deur die vensterruit,
Gaan net na hom
By my deurtjie uit.

Sy hoë gang,
Sy edel figuur,
Sy mond se glimlag,
Sy oë vol vuur,

En sy gesprek,
'n Towervloed,
Sy hand se druk,
Sy soen, so soet!

My rus is heen,
My hart is seer;
Ek vind dit nimmer
En nimmer meer.

My boesem beur
Na hom toe nou.
Ag, kon 'k hom vat
En altyd hou!

En hom net soen
In wilde waan,
En in sy soene
Ten onder gaan!

* GOETHE: Faust I. Vertaal deur Eitemal. Bl. 121.

MENNO STENVERT

DE BOOM DROEG KENNIS

de boom droeg kennis
voor de mens die sterft

de boom werd hout
het hout een kruis
en christus een mens
aan het kruis

de boom werd hout
het hout een kruis
het hout dat een meester vroeg
van het hout het hout
dat een timmerman vroeg
het hout dat een tafel worden wou
een bed

het werd een kruis
en de mens sterft aan het kruis

MORGEN

In de grijze mond
van de morgen,
zijn de wolken
bleek als het vlees
van een gesneden appel.

Zie: het klokhuis is de zon.

JOAN LÖTTER

GEWAARWORDING

Jou naam spel vir my
nuwe woorde jy dikteer
my gedagtes met klein
toevallighede soos
rooi dakteëls en
'n koppie koffie
jy oorbrug die „niks”
tussen jou hande
beveel my liggaam
jy maak my
vróú.

AMSTERDAM BE-SOEK

Ek het gesien hoe die herfs
die gewels ontbloot,
die gragte vertel
van die somer se leed —
kyk na die sterwende blare.

Ek het uitgegaan
op die strate —
die draaiorrellied
het my hartseer geken
en die keistene weet
van my vreugde;

maar ek het na die gesigte
van mense gesoek
want mý gesig was
'n rimpeling op die water
en die grageende swem daarin.

VINCENT VAN DER WESTHUIZEN

TWEE SKETSE

TANT NANSIE BOJÉ

Op 'n sekere politieke vergadering, na die Unieregering besluit het om teen Duitsland oorlog te verklaar, het 'n klein-rige oompie telkens uit sy stoel gewip en geroep: „Ja, maar as ons uit die oorlog bly, wie gaan ons beskerm?”

Toe het 'n bonkige tante met 'n swart rok agter hom uit haar sitplek verrys en hom glo sommer met die plathand op sy stoel teruggeprop: „Sit, Swernoot. Ek sal jou beskerm!”

Almal vertel die storie oor en oor maar ek kan konstateer dat daardie staaltjie nie slegs 'n staaltjie is nie. Dit is 'n stukkie geskiedenis wat hom op my tuisdorp in die drilsaal — die enigste plek geskik vir politieke byeenkomste — afgespeel het. Wie die mannetjie was, weet ek nie meer nie, maar die tante was, bo enige twyfel, tant Nansie Bojé.

Maar lank nog voor die vliesies van die oorlogswolke sigbaar was, was tant Nansie in daardie kontrei al legendaries, veral met verkiesingstye.

Die strydpunt mag wissel van Britte tot Nazi's, en van Nazi's tot Kommuniste, liberaliste en humaniste, maar die twee teenpole wat in ons land nooit sal wegsmelt nie, hoop ek, is Sap en Nat. Mag dit altyd so bly.

Tant Nansie en haar fris dogters was vurige Nattes. Te vurig. In daardie jare was die onverslaanbare kandidaat 'n latere minister in die Nasionale kabinet. Indien tant Nansie nie sy waardevolste ondersteuner was nie, was sy beslis die ywerigste.

Die parlamentslid — sal ons hom maar oom Daan Schoeman noem? — kon geen vergadering belê sonder dat tant Nansie baie vroegtydig, swart sisrok en al, die voorste sitplek, of so na aan die voorste as moontlik, ingeneem het nie. En haar hamarms was gewoonlik vir enigiets gereed. Gereeld soos die klokslag van ons ou skooltoring, is sy deur haar twee dogters, Maxie en Minnie, bygestaan. Struwelinkies het destyds vry algemeen voorgekom, maar waar iets van dié aard ook al kop uitgesteek het, was daar altyd 'n wye half-sirkel om die moeder en haar twee dogters oop. Veral oom Jôn het gesorg dat hy buite die bereik van hulle dik kneukels gebly het.

Dit was nie mooi jare nie. My volk het 'n verskeurde siel gehad en my dorp het 'n verskeurde siel gehad. My land het 'n tweedoorvlag en 'n tweedoorhart gehad. Die militêre opleidingskamp is kort na die uitbreek van die oorlog opgerig en alles was besaai met kakie-uniforms sowel as die blou uniforms van die Britse lugmag. Die straathoeke en winkelmure was beplak met swastikas, rekruteringsbiljette, geallieerde oorwin-

ningstekens en allerlei slagspreuke. Die plek het 'n ware vandaleparadys geword. Straatgevegte het uitgebreek, veral voor die Boerekafee waar die anti-oorlogsgesindes graag saamgedrom het. Hulle het die soldate nie met rus gelaat nie, en die soldate het hulle nie met rus gelaat nie. Niemand het waarlik die skuld gedra nie. 'n Oorlog is immers die mees kontensieuse saak denkbaar. En die radiosenders van Zeesen en die B.B.C. het mekaar probeer oordawer in hul aanhittingsveldtogte, en wie kan in so 'n situasie neutraal bly? Die verskille het fundamenteel geword. Erger:

„Ons is almal mal,” het 'n groot staatsman van destyds gesê. „Die vyand is mal en ons is mal. Die publiek is mal en ek is mal. Niemand is normaal terwyl 'n oorlog aan die gang is nie.” En hy was reg!

Almal was mal. In die bioskope moes die publiek na afloop van die vertoning bly staan om die gesig van die Britse regeerder op die doek te aanskou terwyl die Britse volkslied gespeel word. Daar was diegene wat hulle staan met groot beslistheid gestaan het. Daar was diegene wat hulle pad probeer oopstamp het om uit te kom. Die noodwendige gevolg was dat die twee groepe handgemeen geraak het, en 'n mens kan dankbaar wees dat ons volkie dit wel oorleef het.

Die hele saak het gelukkig ook sy ligtere kant gehad. Ek dink aan die aand, kort voor 'n algemene verkiesing, toe ons volksraadslid 'n vergadering gehou het en die drilsaal so volgepak was dat 'n vlieg skaars daarin kon beweeg. Tant Nansie het haar plek in die voorste ry afgestaan vir nog 'n beter sitplek — op die verhoog, feitlik onder die tafel van die sprekers.

Daar was die gewone tussenwerpsels en aanmerkings sodat die saal aanhoudend vol dreunings soos 'n byenes was. Nou en dan was daar swaar weer. „Daan Schoeman bo!” het die tante se stem telkens deur die gebrom gekerf.

„Attie Dreyer bo!” het 'n terglustige by die deur die regeeringsgesinde kandidaat aangeprys.

Sy het haar effens opgelig om 'n pad deur die menigte na haar treiteraar te beur, maar die mense het bankvas gestaan. Van beweging was daar beswaarlik sprake. Boonop het die gevaar bestaan dat sy haar sitplek aan die voete van oom Daan Schoeman kon verloor.

„Ek sê Daan Schoeman bo!”

„En ek sê Attie Dreyer bo!”

Toe het sy verrys. In die proses het sy die tafeltjie met waterkraf en glase omgestamp en die sprekers moes wild bontstaan. Om haar ewewig te behou, het sy na die mikrofoonstaander gegryp en haar stem het deur die saal, 'n paar straatblokke verder, selfs deur die dorp gedawer: „O magtag, gee my vlerke lat ek op sy kop kin ga sit . . .” maar toe stort sy en die mikrofoon van die verhoog af.

Is dit nodig om te vertel dat die byeenkoms in chaos uiteen is?

Min of meer dieselfde patroon van dinge het by 'n ander geleentheid plaasgevind, maar hierdie keer is die vergadering iewers in die distrik gehou, en die enigste lokaal wat min of meer aan die doel beantwoord het, was die klaskamer van 'n plaasskooltjie. Iemand het tant Nansie voorgespring en op die heel voorste skoolbank gaan sit, sodat sy met die tweede plek tevrede moes wees. Die man was 'n aspirant-vraesteller, hardgebak en nog onbekend met die magte waarteen hy te staan sou kom. Skaars is daar met die verrigtinge begin, of sy het weer van haar laat hoor:

„Daan Schoeman bo!”

„Attie Dreyer bo!” Die man het hom omgedraai en uitdagend na haar gekyk.

„Daan Schoeman bo!” „Attie Dreyer bo!”

„Swernoter! Sil jy sjattap! As ek sê Daan Schoeman is bo, dan is hy bo, verstaan!”

„Attie Dreyer bo!”

Dit was te veel vir háár vlees en bloed. Die naaste slaanding was 'n lei. Die dun klip het in splinters gespat en die houtraam het mooi om die man se nek gepas sodat dit onmoontlik was om sonder dieselfde geweld die struktuur weer van sy kop af te trek. Die rame van leie in daardie jare het 'n dun staaldraad om die hout gehad en was stewig en goed vervaardig. Dit was nie sommer so vir uitmekaartrek nie. Die sleutel van die houtwerkamer kon nie gevind word nie en die deur moes oopgebreek word om 'n saag in die hande te kry. Eers toe kon die geraamde kop bevry word.

Maar haar eie ondersteuners het darem begin voel tant Ans verstaan die kuns om haar eie party se vergaderings op te breek!

Die verhaaltjie eindig op 'n tragiese noot. Of tant Ans-hulle daardie Saterdagand bioskoop toe gegaan het ter wille van die vertoning of met ander motiewe — dit sal altyd 'n ope vraag bly. Die feit bly staan dat toe die vreemde volkslied aan die beurt kom sy en haar dogters hulle pad na die uitgang begin oopworstel het. Dáár het 'n kordon Britse lugmagmanne reeds stelling ingeneem om desnoods lojaliteit af te dwing. Die oudste dogter, min of meer van dieselfde formaat as die tante self, was die eerste om deur hulle linies te breek. 'n Jong offisier het haar aan die arm teruggepluk, en daarvoor was sy gereed. Sy het met 'n bierbottel vol sand, wat sy waarskynlik onder haar jas versteek het, afgehaak en hom teen die kop getref.

Die breinbesering was van so 'n aard dat die man later na 'n gestig verwys is. Kort daarna is hy oorlede. Inmiddels was sy jong vrouwtjie met hulle baba op pad Suid-Afrika toe om hulle by hom te voeg.

Die hof het bevind dat sy selfverdedigend opgetree het: immers die soldaat het haar probeer vashou, en dit was aanranding. Omdat sy in besit van 'n gevaarlike wapen was, is sy 'n boete opgelê. Kragtens die noodregulasies was dit verbode.

OOM LANG JÔN NEL

Ek was ongeveer ses toe ons tydelik van ons ou tuisdorp na die Boland verhuis het, en daar het ons ses jaar gewoon. Die huis is intussen verhuur en glo weer onderverhuur. Dus was ek so om en by die twaalf jaar toe Ma die ontstellende brief van Missies Simsin, eienares van die aangrensende erf, ontvang het.

„Mevrou moet dit asseblief nie as inmenging met julle sake beskou nie, maar hierdie waarskuwing is goed bedoel omdat ons vriende is. Ek het so 'n snuf in die neus gekry dat die munisipaliteit in die gedoente belang begin te stel en stappe wil neem, toe het ek gedink ek laat weet julle maar gou.

„Die mense aan wie julle die huis verhuur het, is hier weg en hulle het dit sommer onderverhuur, aan 'n sekere meneer Nel. Lang Jôn Nel, noem hulle hom, en Mevrouw het seker al van hom gehoor.” „O my magtag!” het Pa laat val toe die brief aan hom voorgelees word.

„Indien nie,” het Missies Simsin se brief voorts gelui, „kan ek miskien net noem dat dié meneer Nel nie juis 'n persoon met 'n vaste betrekking is nie, en dat hy beslis nie 'n aanwinst vir ons omgewing is nie, om van Mevrouw se eiendom nie eens te praat nie.

„Mevrou, dit is nie ons wat by die stadsraad gaan kla het nie, maar dit sal my nie verbaas as dit wel van die ander bure is nie. Meneer Nel hou melkkoeie in die agterplaas aan, en 'n stuk of ses slagbokke. Hy het, teen die munisipale regulasies, 'n dam gebou en 'n sloot oor die stuk kaal grond langs Meniessa-hulle se huis gegrawe sodat al die water wat in die ou Engelse kerkhof vasgekeer word, oor julle erf spoel. Meniessa wil die stuipe kry en het ook al die polisie laat kom, maar meneer Nel stuur hom aan niemand nie. Hy slag in die agterplaas en hang die karkasse op die voorste stoep waar hy die veranda met planke toegeslaan het. Hy verkoop vleis in die vertrek wat julle slaapkamer was, en nou onlangs het hy 'n paar jong volstruise . . .”

„Nee, alla magtag!” het Pa weer 'n slag ontplof.

„Ons sal moet teruggaan, ou man. En gou ook, voor hulle die plek kondêm,” het Ma vasberade gesê, en daarmee was die saak beklank.

Vir die eerste week of wat moes ons by familie gaan inwoon. Die sloot en die dam moes toegegooi word, die planke afgebreek word, Meniessa het die slagvee en volstruise gekoop en dieselfde dag weer verkwansel. Oom Lang Jôn is summier uit die huis gestoot. Allereers moes die huis gefumigeer word.

Hoe kon ek toe geweet het dat ek in jare wat kom nog een van oom Jôn se aanhangers sou word?

Ek wens ek kon die woord imponerend hier gebruik het, maar dit sou nie juis die regte terminologie wees nie. Lank was hy wel, 'n slungel van 'n man, maklik ses voet vyf duim, met

'n groot kakebeen, 'n tandelose mond en 'n dun, wye swart snor — 'n merkwaardige weergawe van die soort skurk met wie die glansdoek-cowboys van destyds so graag afgereken het. En getrou aan hierdie beeltenis, het hy dan ook 'n wyerand-cowboyhoed gedra. My stereotipe herinnering aan hom is nog waar hy op die lae stoep van hulle huisie langs Kerkstraat gesit het — want hulle het gelukkig gou weer geholpe geraak — met die hoed halfpad oor sy oë getrek, toegeknoopte frokkie met kruisbande, gabardienbroek en 'n ontsaglike paar kaal voete rustend op die reling van die verskilferde veranda, 'n besielende stapel tekenstorieboeke (nee, ek verseg om hulle iets anders as comics te noem) langs hom. En altyd was daar 'n jeugdige skaretjie op die stoep om hom, ek inkluis, besig om comics te kwansel of te verkwansel en die jongste Amerikaanse superheld te bespreek. Veelal het die byeenkoms die vorm van 'n vendusie aangeneem en die hoogste bieder het met die grootste armvol comics weggestap. Die neergelegde prys vir nuwes was ses pennies en oom Lang Jôn se lopende tarief was vier pennies of 'n trippens, sodat 'n mens soms met 'n winskopie van 'n slegs een maal deurgelese comic by hom kon wegstap. Self was hy nooit bereid om meer as twee pennies vir 'n tweedehandse publikasie te betaal nie. 'n Man doen immers sake met die oog op profyt.

Daar was natuurlik ook ander handelsartikels — sigaretkaartjies met die foto's van rugbyspringbokke, padveiligheidskaartjies, kaartjies wat die geskiedenis van Suid-Afrika uitgebeeld het, kaartjies van ons flora en fauna, gepoleerde skilpaddoppe en geboetseerde en beskilderde volstruiseierdoppe.

„'n Roaring trade, boet, 'n roaring trade!” het oom Jôn meermale sy onderneming aangeprys. En die onderneming het blykbaar genoeg profyte opgelewer om minstens een maal per week die bioskoopmatinee by te woon, ongeag wat daar vertoon is. By sulke geleenthede het hy gewoonlik 'n blokkieshemp aangehad met geel velskoene wat, so ver ek kon vasstel, net in daardie geweste aangetref is.

Daar het hy behaaglik agteroorgeleun, nadat hy die donkerste sitplek uitgekies het, sy voete op die stoel voor hom laat rus en krakend met 'n bruinpapiersakkie grondboontjies gevroetel, strykdeur. „Die Ingelse is darem blëddie slim,” was sonder uitsondering oom Lang Jôn se kommentaar. „Hulle het die baaiskoup ietgevind, hulle het comics ietgevind, en dan het hulle nog mankienuts ook ietgevind. En wat is daar wat lekkerder is?”

Toe het die oorlog oorsee losgebars en gou genoeg is die vibrasie daarvan ook in my tuisdorp, beskut deur bergreekse, gevoel. Op die kaal veld het tente oornag soos duisende mols-hope verrys en daar is doringdrade gespan. Die militêre vliegbasis is opgerig en die blou van onse hemel is bespikkel met krygsvliegtuie. Oor die strate is die geklapper van militêre

stewels gehoor en die kantiene en koffiehuse was vol swerms soldate — eie kakies, en die ligblou uniforms van die Britse lugmag.

En een blonde oggend het daar op oom Jôn se stoep 'n Union Jack gewapper. Wat die Ingelse darem nie alles kon regkry nie! Maar eers hier teen die tweede helfte van die wêreldkonflik het hy uit sy siësta op die stoep ontwaak; toe dit duidelik geword het dat die Geallieerdes die oorhand begin kry, het die oproep van koning, ryk en vaderland tot hom deurgedring. Hy het hom gaan aanmeld en is as rekrut in die militêre opleidingskamp vlakby die dorp ingeskryf. Immers moes daar vir alle gewilliges 'n heenkome wees, en 'n man se bereidwilligheid om die Saak te dien, kon nie sonder meer in sy gesig teruggeklap word nie.

Oom Lang Jôn se aangewese taak was om die kampgronde te verfraai, en niemand kan beweer dat hy nie liggaam en siel daaraan gewy het nie. Slote en damme kon na hartelus gegrawe word. Al langs die draad, digby die wagposte, het hy sipresboompies begin plant. Op sy kop was die soldatehelmet met die regimentswapen en op sy twee krom skouers het die rooi lissies gesprankel. Gebukkend, hygend in die son, het hy sy kweeksels vertroetel en natgelei en hom weinig gesteur aan wie nou juis by die swaar bewaakte hekke in- en uitgegaan het. Dit was diens, toegewyde militêre diens, en dit is met die volle oorgawe van 'n pligsgetroue hart verrig. Wie kan sê dat die man van Tobruk, Sidi Barani of El Alamein meer in die stryd gewerp het as Jôn Nel? Hy het 'n saak gedien, en wat is belangriker?

Kolonel Buksie du Preez, vet, welvarend, waardig en boweal Engels, was in bevel van die kamp. Wanneer hy met sy bevelvoerdersjeep by die hekke in- en uitgery het, het hy meermale skeef na die ranke soldaat met sy kaal voete gekyk — want die blinkleerstewels is gereeld in gelid langs mekaar by die hek geplaas terwyl oom Jôn se tone die heerlijkheid van 'n modderpappery vasgegryp het. Nie een maal het die lang man hom verwerdig om te salueer nie, selfs nie om van sy gewerskaf orent te kom nie.

Een middag het kolonel Buksie besluit dat dit hoog tyd geword het om sy gesag te laat geld, voor dit dalk vrede kon word en vir ewig te laat sou wees. Hy het die bestuurder van sy jeep tot stilstand geskree en afgeklim.

„Haai! Jy! Jy daar!”

Manskap Nel het 'n slag opgekyk, die sweet met 'n kolosale hand van sy voorkop weggee, blykbaar besluit dat niemand hom só kon aanspreek nie en toe weer oor sy sipresboompie afgebuk.

„Ek sê! Jy daar! Ek praat met jou!” Die kolonel was by hom. Stadig het die soldaat hom uit sy posisie ontkrul, die modder aan sy broeksyppe afgee, die helmet eenkant neer-

gesmyt en 'n kakiesakdoek om sy beswete kop geknoop.

„Moet my? Ek dog jy praat moet 'n jong.”

„Weet jy nie om te salute nie? Weet jy nie van dissipline nie?”

„Kyk, mister, as jy nie werk het nie — ek het nog ses boompies om vemirrag te plant.”

Kolonel Buksie se gesig was so rooi soos die laatmiddagson as die stofbanke in die weste opstoom.

„Ek vra of jy nie weet om te salute nie.”

„Vir wat moet ek altemitters seloet?”

„Vir my, as jy altemit nie weet nie. Weet jy wie ek is?”

„Nee. Van g'n stuk kant af nie.”

„Ek is kolonel Du Preez, en ek is in bevel van hierdie kamp.”

„Gaats, en hoe moes ek dit altemitters gewees het?”

„Kan jy nie die kentekens aan my uniform sien nie? Waarvoor, dink jy miskien, is die rooi band om my keps?”

„My magtag!” Oom Jôn het met sy voorvinger die droë modder onder sy tone weggekras. „Ek dog dan dis 'n soort Salvation Army-affêre!”

Die nasleep het, sover ek weet, nooit gekom nie. Kragtens die noodregulasies van daardie tyd moes oom Jôn minstens voor 'n krygshof verskyn het, maar miskien het die skielike gunstige wending van die oorlog en Adolf Hitler se val hulle albei uit hierdie penarie gered.

Oom Lang Jôn Nel, het ek verneem — want met die vrede-sluiting was ek reeds op Stellenbosch — was terug op sy stoep, nog steeds in sy uniform, die verbleikte rooi lissies steeds op sy skouers, die helmet nog altyd op sy kop en die kaal voete weer op die veranda. En die comicmark het gefloreer; die aanloop was groter as ooit tevore, want het hy nie daarby nou ook sy oorlogservaringe gehad om te vertel nie? Hy kon nie uitgepraat raak oor hoe kwistig die Ingelse hom vir sy militêre diens vergoed het nie, en hy was selfs bereid om drie pennies vir 'n tweedehandse comic te betaal.

Tydens my besoek twee en twintig jaar later moes ek verneem dat ook hy lankal in 'n ander gemeenskap opgeneem is. Die oneerbiedige gedagte aan hoe hy daar sonder sy comics en mankienuts sou klaarkom, het ek probeer vermy.

Maar van die sipresbome het nog daar in die ou kamp gestaan. Kan 'n mens ooit waarlik sterf?

LAAFNIS BY VERSKYNSELS

Jy het opgekom vanuit die tuin,
jou hare nat en jou oë vol trane.
Die son het jou laat bewe.
Daar is slegs graad
(jou hare nat om jou koue gesig.)
Die goeie, en die kwade —
dit is van die verlede; dinge
wat nie uitmekaar kan kom nie:
die son wat my warm gehou het,
het jou laat bewe.
Die oorsaak het die plek ingeneem
van die gevolg:
sê die eeu is ontwrig deur,
die handeling veroorsaak,
die gesig verloor omdat —
en nou kom jy, meisie,
uit die tuin: met die koue:
met die trane, en met die nat
hare — alles in 'n rustige konteks.
Sonder verantwoordelikheid.

OMWENTELING

Wanneer die son groen
in die sout van die skaduwees gaan lê
en arms koelte elke figuur —
staan staalsuiers soos orrelpype op,
blaas stoom hees: die olie drup
en stadig, trillend, skuif die stange
liefde, lewe, drome, en die dood,
op die voerband van geboorte aan, rol
totdat die son grys
uit die suiker van die oggend oopvou.

LOUIS EKSTEEN

VERBINDING

'n Mens moet drome hê
wilgertakke en lourier
aardverbondenheid en hemelvlug
wortels wat kan vasrank
maar ook die pyl van populier
op die bruin snaar van die grond.

Mens moet vastheid en ook drome hê
wilgerwortels en lourier:

nat mis tussen sewejaartjies
en ook 'n springbokrug se pronk
wat oopmaak na die skoot.
Verbonde bloed en droom:
die skoonheid van 'n koeël
wat die pronk óopmaak
geweldvol en geweldoos:
die koel koeël wat die pronk oopdwing
teen blou lug
'n paar sekondes so bewaar
tussen grond en vlug.

Ouklipgeel, groenwilgergroen, blou
'n mens se drome tintel ligter
so tussen grond en lug.
Bloed sypel die grond 'n taai rooi
telkens as die blousel van die lug witter
oor ons drome hierdie klein korrels strooi

tot die sneeu elke gekantheid rond
en populiere swaar maste voue word
en koppies voorhistories ys
teen die lug van die Karoo.

Ïy moet jou drome hê
wat sipresse met wit vaandels stuur
en graftes met die son verbind
deur grond oor sneeu met hemelsblou.

Die aarde word 'n rant
die rant 'n bok
die bok 'n blink sirkel
wat krommes oor die vlakke trek
konkreetheid word abstrak
verbondenheid en eenheid
en pyle ontvlug
die populiere wat strak span
oor die stram snaar van die grond.

Rooier grond en witter lug
bloei uit in rose
in malvas wat 'n rooi klank
uit bodems groen korse blare knal.

Rooi grond en klip en steen
saamgebind tot vuursteen en agaat
verbonde water lug en sand:
'n mens se drome dans los
uit sewejaartjies, wilgers en die sandrivier
in blink strepe oor die kwarts van die Karoo.
Ja ook hier gloei vygies in 'n brandbos
en ou towerspreuke wat uit 'n tontelbos ontwaak
laat vastigheid vervlugtig in die lug

en skud die drome wat jy steeds moet hê
uit oor blomme en lourier.

LANDSKAP

Na die bui wit reën
voor dun slym oor korrels gruis:
'n slak in sy huis

Skarlaken trilling
bo-oor blou ringe water —
'n naaldekker

'n Perd op die land
jaag vlieë met 'n swart stert.
Glad sidder sy flank.

Onderstebo draai
'n vis in die grys water:
sonlig oor die kaai.

'n Kriek sing vannag
blinkhard onder spriete gras.
Te vroeg rooi die dag.

MARIÉ BLOMERUS

GROEN RANONKELS

Onder die swaar graniet
kook lawa in die duister
die dag sal kom
dat dit teen 'n swak plek beur
uitbars breek
'n pad oopbrand teen die hange
oor sagte landerye wingerde
tot by die liefderyke see
om sy koeltes
sy groen ranonkels
sissend te verwond.

LAWRENCE FERLINGHETTI¹

25

Die wêreld is 'n pragtige plek
om in gebore te word
as jy nie omgee vir geluk
nie altyd
so baie vreugde
as jy nie omgee vir 'n tikkie hel
af en toe
net soos alles goed is
want selfs in die hemel
sing hulle nie
die hele tyd

Die wêreld is 'n pragtige plek
om in gebore te word
as jy nie omgee dat mense sterf
die hele tyd
of miskien net verhonger
meeste van die tyd
wat nie half-pad so erg is
as dit nie jy is nie

Die wêreld is 'n pragtige plek
om in gebore te word
as jy nie baie omgee
vir 'n paar dooie verstande
in die hoër posisies
of 'n bom of twee

1. Vertaal deur Marié Blomerus uit *Pictures of the Gone World* no. 25 C
1955, deur Lawrence Ferlinghetti.

af en toe
in jou geligte gesig
of ander sulke onweloweglikhede
waarvan ons samelewing
prooi is
met sy vernames
en sy uitgestorwenes
en sy priesters
en ander beskermers
en sy verskillende segregasies
en kongresondersoeke
en ander verstoppings
waarvan ons gek liggaam
erfgenaam is

Ja die wêreld is die beste plek van almal
vir 'n klomp dinge soos
om die lawwe spel te speel
en die liefdespel te speel
en die hartseerspel te speel
en treurmares te sing en inspirasie te kry
en rond te loop
en na alles te kyk
en blomme te ruik
en standbeelde te besmeer
en selfs te dink
en mense te soen en
babas te maak en broeke te dra
en hoede te waai en
te dans
en te swem in riviere
op pieknieks
in die middel van die somer
en somer oor die algemeen
„living it up”

Ja
maar dan reg in die middel van alles
kom glimlaggend
die
lykbesorger

UIT OP PAROOL

Dis miskien omdat sy 'n donkerbril opgehad het dat mevrou Bergh dié nag oor 'n kartondoos in die straat geval het.

My liewe vriend Wilhelm en ek snel haar toe te hulp.

— Ag siestog Mevrou tel ons haar op.

— Kan ons u huis toe vergesel en waar woon u Mevrou bied my liewe vriend Wilhelm sy weerlose arm vir haar aan. Sy oë is mooi in die nag. Hy het deernis. Ek ken my liewe vriend Wilhelm.

— Ek soek na my huis, huil mevrou Bergh. Êrens het ek my adres op 'n stukkie papier neergeskryf. Êrens het ek my adres op 'n stukkie papier neergeskryf. Ek het al soveel kere my handsak deursoek maar nêrens kan ek my adres kry nie.

— Miskien kan u naastenby vir ons verduidelik waar u woon, Mevrou, probeer ek.

— Dis juis die moeilikheid. Ek het vergeet. Ag as ek tog net die stukkie papier kan kry. Êrens is daar 'n stukkie papier met my adres op. Hoe sal ek nou weer my huis kry?

Ons gaan op 'n bankie sit. Die laaste bus is reeds verby maar ons sit maar want by haltes voel 'n mens altyd veilig en haltes wek altyd soveel herinnerings. (*Ek onthou nog goed hoe hulle my een oggend by 'n halte kom haal het.*)

* * *

— Nou weet ek, nou weet ek, roep mevrou Bergh uit. — Ek woon oorkant 'n park. 'n Klein parkie. Soggens kom hulle die grasperk natspuit en dan kyk ek hoe die son deur die druppels skyn. Dan weet ek hoe die hemel lyk. En ek woon in die hemel dan. O, ek woon oorkant 'n park. 'n Klein parkie.

Ons stap deur die strate. Verby soveel parke maar elke keer huil mevrou Bergh:

— Dis nie my park hierdie nie. My park is nie met drade toegespan nie. My park is nie met drade toegespan nie.

Ons loop verby soveel parke in die nag maar almal het heinings om. In die nag vergeet ons om koud te kry. Ons stap verby soveel parke.

Ek besef dat ons iets daadwerkliks sal moet doen. Miskien moet ons iemand se hulp vra want my liewe vriend Wilhelm is byna in trane. Ek ken my liewe vriend Wilhelm as sy oë so mooi is in die nag.

— Sal ons nie die polisie se hulp inroep nie Mevrou? Hulle ken alle naamloses, huisloses en alle parke. Ek is seker dat hulle ons sal kan help om u huis te kry.

— Ek weet dat ons dit behoort te doen, huil mevrou Bergh nou hardop — maar ek ken nie al die polisiemanne uitmekaar nie en ek wil tog weet met wie ek praat.

Mevrou Bergh ontstel my liewe vriend Wilhelm. Ek ken my liewe vriend Wilhelm. Hy trek hom altyd ander mense se bekommernisse so maklik aan. En ek moet my liewe Wilhelm kalmeer:

liewe Wilhelm, vertel my 'n storie
uit jou kleintyd
toe jy nog in die sandput gespeel het
met 'n rooi karretjie
vertel liewe Wilhelm, vertel my ook van die poliesman.

— Polisiemanne het drie voete vorentoe en drie voete agtertoe, begin my liewe Wilhelm. Hulle vang 'n mens en prop jou in 'n groot gebou met baie vensters. En eendag as jy uitkom en jy grys langs jou slape is, verloor jy jouself in die strate . . .

Nou weet ek, nou weet ek, roep mevrou Bergh uit. Ek woon oorkant 'n parkie met baie vensters.

Ons hou mekaar vas en stap aan. Ons stap verby soveel parke in die nag. Ons stap huis toe. Ons huis met die baie vensters. Mevrou Bergh en ek my liewe boetie met die nagoë.

'N BRIEF VIR DAWID

In luilekkerland
koop my volk
(opgewek)
by die Okay Basaar
en leef in vrees

'n Soldaat
met 'n skietsertifikaat
stap militêr
en loer na skugter skoolmeisiebene
(boem)

Op die hoek
word die Zonk verkoop
en wit angeliere
(iemand preek altyd politiek op die plein)

By die kliniek staan ek in 'n tou
om geënt te word teen pokke
en die vrou by die toonbank
spel my naam verkeerd.

SJALOM

Saterdagoggend
ontmoet ons in die slaghuis
en het min om vir mekaar te sê
vra twee maal uit na gesondheid en
wag . . .

Ek word bewus van die
briljante
kleur van vleis
en is verwonderd
oor die sombere blokmanne met byle. ek
kry die ontstellende gevoel dat jy vir my bang is en toe ek
opkyk was jy
weg!

(Snaaks)

*dat dit jy is
vir wie ek nog altyd wou vertel het
van die verkyker waardeur ek gekyk het
na iemand
wat deur 'n verkyker kyk
na my.*

*Ons het so hard probeer om mekaar se aandag te trek maar
daar was te veel seemyle tussen-in en
waas.*

Ek stap nou huis toe met 'n varkkop onder my arm
Moenie bang wees nie
kyk:
ek gooi ses sente in 'n bussie vir Nasaret
(ek is nie anti-semitisties nie)

ERIC PIJNAKEN

EEN ROOS VAN STEEN

er ligt een glinsterende ader in haar hart
jongensachtig een speelse liejaan
ik drijf er op mijn rug in rond
in de zon een spiegelstad

PERNIS
SHELL

CALTEX

ESSO

B

P

een parasol in een achtertuintje
ik zie geen zon
ik zie een

para
sol

ik lig op mijn rug
op mijn droge rug
op mijn steendroge rug
op mijn rug van gewapend beton
op mijn rug als

NIGHT CLUB

ik maak mijn nagels schoon
met een scherp liefde

scherp is dat
scherf is dat

ik ga naar de cineac
ik heb van de stad genoeg
ik ga naar de cineac

de cineac
is geen stad
maar een biejoskoop

daar ga ik zitten
met mijn ogen dicht,
met mijn hoofd slapend

de cineac
is geen stad

ZADKINE

Graniet gewonde god
die mens van je maakte
een mens zonder hart

duiven en meeuwen van
de haven zij toeschouwers
die nooit zien
maar duiken naar de prooi
zij die zitten op de plaats
van het hart

RINA BADENHORST

AAN 'N GESTORWE JEUG

1. Gekruisigde kind

die wind waai
die vyeboom se skaduwee
in my vas
en
ek loop met
hom alom die huis alom
die huis: ommie
huis
se lang koelte oor
die werf te sleepvoet
na die dam in die tuin in
waar mammie stukkend
hang aan die vyeboom.

2. My
rooirand
papbordjie
met sy erdeblou
blomme
onthou
my kleintydse half-
geëete pap
die hanslam-wat-stamp
die paradys in ons voorhuistapyt
die bangmaakding innie bont gordyn
my weg laslapbeer:
'n brandende grootmenseer.

OM 'N GEDIG TE SKRYF

11 nm. is my kamer
'n mymerende interieur
stoel — Bybel — japon (hang
snaaks sonder my aan
'n spyker)
die mure ruik na losies

die dag
dreineer sy twaalfure
leeg in my hand
wat niks te sê het as hy praat

met my oë toe
(die gordyn flikker
'n s.o.s.-nabeeld teen
die genadige donkerte van

ek bid
glo)

met my oë toe
ontbloot van enige waansin
skryf ek poësie:

ek lê leeggeloopte badwater
tussen 2 lakens en 1 kombers.

VRUGTELOOS

Die man skrik as die deur oopgaan. Die vrou staan daar met haar koffers. Hy kyk van sy hande af op.

„Meisie, sal jy nie asseblief maar bly nie?”

Sy draai vinnig weg en stap slaapkamer toe. In die binne-deur gaan staan sy. Dan draai sy om en skud haar kop.

'n Dragtige pekindeehondjie kom die kombuis ingedraf en klim moeiszaam in haar kassie in die hoek. Die man staan op, kry die motorsleutel en stap na die garage. Hy ry tot voor die agterdeur. Dan stap hy weer kombuis toe waar haar paar koffers klaar regstaan. Hy dra hulle buitentoe en sien dat sy by die hond se kassie hurk.

„Alles is klaar,” sê hy, maar bedoel *verby*.

„Die pad is sleg,” sê hy — sommer om iets te sê. Hy dink hoe eensaam dit op die plaas gaan wees.

Sy sit stil langs hom en kyk na die vaal landskap. Die mielies wat oorgebly het na die hael en kommandowurms lyk nes die pad.

Die skielike dorpie tussen die rantjies tref jou soos 'n vuishou tussen die oë. Spore van die droogte lê op die mure en sinkdakke. Nou lê die son laag, en vaal rokies begin reeds uit die skoorstene trek.

Toe hulle op die grondpad uitdraai na die stasie, wil sy iets sê maar bedink haar.

As die motor op die gruisklippies stilhou, draai hy na haar toe en wil haar hand neem soos lank gelede, maar sy maak haar deur vinnig oop en klim uit omdat sy bang is hy sien die knop in haar keel. Hy dra haar koffers na die perron en kyk half onbegrypend hoe sy geld uit haar handsak neem en oor die kaartjestoonbank stoot. As sy oor die gruisklippies aangestap kom, byt sy op haar onderlip. Hy gee die koffers deur die venster aan en sy bly lank besig voordat alles op hul plek is.

Dan blaas 'n fluit iewers.

Hulle skrik.

Sy kom haastig venster toe en kyk na hom. Sy leun uit asof sy iets in sy oor wil sê. Hy kyk af na sy voete. Sy soen hom op sy voorkop en huil skielik.

Die trein ruk en gly vorentoe.

Hy roep iets bo die geraas uit maar hy kan haar nie meer hoor antwoord nie.

Die trein ry verby 'n paar sipresse op die draai.

Haar mond is half oop asof sy iets wil sê.

'n Paar bloekomblare dwarrel rond.

Hy besef die trein sal nooit weer dáár stilhou nie.

'n Sifdeur waai oop en toe as hy voor die agterdeur stilhou.

Die pekinnees kom aangedraf en ruik aan sy broekspype. Hy tel haar op en dra haar kombuis toe. Hy sit haar in die kassie neer — sorgsaam — en maak die vensters toe sodat die stof nie inwaai nie.

Hy lê die aand lank en luister na die wind: hy wil huil, maar die droogte het ook sy hart ingeneem.

Dan begin groot druppels op die sinkdak val.

Dit reën.

Die pekinnees tjank benoud uit die kombuis uit, maar hy raak aan die slaap met die gehuil van die reën op die dak.

As hy wakker word, is dit nog donker en dit sous.

Hy staan op en gaan na die kombuis. Hy steek 'n lamp op en maak vuur in die stoof. As die water kook, maak hy koffie en gaan staan by die venster en kyk hoe dit stadig begin lig word op die werf.

Dan hoor hy 'n gewerskaf in die hond se kassie. Hy sit sy koffie haastig op die tafel neer en stap nader.

Daar is vier.

Hy hurk by die kassie en krap die ma se nek en ore, halfhartseer.

Hy is bly sý is nie daar nie.

MALLEMEULE

Ek het te lank by die kermis gebly

En noudat hulle die mallemeule afbreek
Wil ek nie meer weggaan nie

Ek het te lank by die kermis gebly

En noudat hulle die mallemeule afbreek
Is daar nie meer pryse om te wen nie

Weet mens ooit of 'n mallemeule terugkom?

Party sê hulle kom nooit weer nie

Hulle het die mallemeule afgebreek

En jy het gesê ek moenie huil nie
Want hulle breek maar mallemeulens af
As hulle weer moet verder gaan

Hulle het my mallemeule afgebreek

En toe het julle verder gegaan

WAT DIE KOKKEWIETJIE GESÊ HET

die kokkewietjie het my gister kom sê
dat ek voortaan
met my voete op die grond moet loop —
maar hoe kan ek
terwyl ek jou so verlang

HET NEDERLANDSE TONEEL IN BELGIË

Om de betekenis en de rol van het toneel in Vlaams België te kunnen begrijpen, is het nodig even te wijzen op de wordingsgeschiedenis van ons land.

Toen Nederland zich in de 16de eeuw van het Spaanse bewind had bevrijd en een zelfstandige — spoedig bloeiende — natie was geworden, brak voor de latere Belgische provincies een tijdvak aan waarin zij de ene vreemde overheersing na de andere zouden ondergaan. Bijna vier eeuwen lang zou in de Vlaamse provincies de volkstaal (die wij gemeen hadden en hebben met de Nederlanders) niet meer ontwikkeld worden. Wanneer deze taal — toen niet veel meer dan wat houterige dialecten — in Vlaams België is blijven leven en nu op onze dagen een cultureel peil heeft kunnen bereiken, dan is dat in hoofdzaak te danken aan de uit de 15de eeuw stammende „rederijkerskamers”, culturele verenigingen die door hun toneel-opvoeringen de taal voor verval hebben behoed.

Dat moest vooraf beklemtoond worden. Wie dat weet en beseft, zal begrijpen waarom toneel voor de bewustgeworden Vlaming meer is dan alleen een vorm van kunstgenieten in gemeenschap.

Nu is het mijn taak U een beeld te schetsen van het toneel in Vlaams België, zoals het sedert de tweede wereldoorlog is gegroeid.

Toen de oorlog ten einde was, bestond onze „inventaris” uit de drie officiële stedelijke schouwburgen van Antwerpen, Gent en Brussel, plus nog een paar kleine reisgezelschappen, die hoofdzakelijk op het platteland optraden. Zeer spoedig werd — op verzoek van het Gentse Stadsbestuur — K.N.S.-Gent versmolten met K.N.S.-Antwerpen.¹ Gent behield weliswaar zijn Koninklijke Nederlandse Schouwburg als gebouw, doch dit werd van dat moment af bespeeld door de K.N.S.-Antwerpen.

In de loop van 1945 werd, op initiatief van Herman Teirlinck, van regeringswege besloten tot de oprichting van een „Nationaal Toneel” en van een „Théâtre National”. De opdracht was voor de beide nieuwe instellingen dezelfde: goed toneel een zo ruim mogelijke verspreiding geven; doch de praktische uitwerking verschilde volgens de landsdelen.

Voor Vlaanderen viel de keuze op de Antwerpse K.N.S. Deze instelling, die toen reeds sedert bijna een eeuw gevestigd was in de grootste Vlaamse agglomeratie (thans ± 650.000 inwoners) en geografisch ook in het centrum van het

1. K.N.S. = Koninklijke Nederlandse Schouwburg.

Vlaamse landsdeel gelegen is, zou uitgebouwd worden door het Nationaal Toneel voor Vlaams België. Sedert de eerste wereldoorlog had Dr. O. J. De Gruyter — helaas gedurende al te korte tijd — deze schouwburg naar een wereldpeil gestuwd. Zijn werk werd later geconsolideerd door Joris Diels.

Na een eerste start onder de directie van Victor De Ruyter, werd bij de aanstelling van Firmin Mortier in 1947 een tweede gezelschap aan het Nationaal Toneel toegevoegd, namelijk het Reizend Volkstheater (R.V.T.). Deze kleinere groep zou optreden in dorpen en kleine gemeenten, die slechts over bescheiden ingerichte zalen beschikken.

Bovendien word de impuls van Herman Teirlinck de „Studio van het Nationaal Toneel” opgericht, bedoeld als een eerste vorm van een later te stichten hogere school voor de opleiding van jonge „tonelisten”. Herman Teirlinck, die hier nog steeds als adviseur optreedt, had er een tijdlang de directe leiding van, daarin opgevolgd door Fred Engelen, die later ook als regisseur naam zou maken. Deze laatste werd, toen hij zich in Zuid-Afrika ging vestigen, opgevolgd door Alfons Goris, die nog steeds de leiding van de instelling heeft. Het moet gezegd worden dat deze studio sedert zijn ontstaan in grote mate heeft gezorgd voor de aanvulling en de vernieuwing van ons toneel. Op dit moment spelen reeds een twintigtal eerste plankrachten, die door de Studio gevormd werden, een vooraanstaande rol in de K.N.S.-Nationaal Toneel, in de Brusselse K.V.S., in het nieuwe zelfstandige gezelschap dat met het seizoen 1965-66 te Gent startte, in de radio, de televisie en in de kamertoneelgroepen die in Vlaanderen bestaan.

Over deze kamertoneelgroepen straks meer; ik moge eerst het beeld voltooiën van de „officiële toneelstellingen” in Vlaanderen. In Antwerpen bestaat nog het Jeugdtheater, een beroepsgezelschap dat onder leiding van Mevrouw Corry Lievens nu reeds meer dan 20 jaar uitsluitend voor de jeugd speelt; en zowel stukken voor kleuters als voor de schoolgaande jeugd opvoert; het wordt hoofdzakelijk gesteund door het Stadsbestuur. Het is zeer populair en speelt bijna doorlopend voor een volle zaal van ruim duizend plaatsen.

Een woord thans over de Brusselse K.V.S. (Koninklijke Vlaamse Schouwburg). Deze — eveneens een gemeentelijke instelling — behoort niet tot het complex van het Nationaal Toneel. Deze schouwburg, die ook rijkssteun geniet, werkt dus geheel zelfstandig. Het moet gezegd worden dat dit gezelschap sedert het aantreden van de heer Victor De Ruyter als directeur in grote mate aan betekenis heeft gewonnen; waar men zich voorheen beperkte tot een voorbijgestreefd zogenaamd „volksrepertorium”, weet deze vernieuwde K.V.S. thans alle Vlamingen uit het Brusselse aan te trekken.

Ik zou thans uw aandacht willen vestigen op een verschijnsel, dat als kenmerkend mag gelden voor de periode die wij hier

overschouwen: onze kamertonelen.

Wij hebben hier zeker niet te maken met een specifiek Vlaams fenomeen, de kamertoneelformule is ook niet zo nieuw dat we haar alleen in deze tijd kunnen zien. Doch wel specifiek is, geloof ik, het grote aantal: negen in zulk een klein land als het onze! En evenmin specifiek voor ons is de genesis van deze Vlaamse kamertonelen, die weliswaar een uiting zijn van een mode doch die bij ons niet los te maken zijn — althans niet in hun oorsprong — van de Studio van het Nationaal Toneel.

Het eerste kamertoneel, „Theater op Zolder” heette het, dat in de Antwerpse „Saint-Germain-des-Prés-jaren” ontstond, was evenwel geen initiatief van de Studio van het Nationaal Toneel. Het was Jan Van den Broeck, een man die meer tot de kleinkunst dan tot het eigenlijke theater behoort, die de gedachte opvatte en haar, nu ruim 15 jaar geleden zou uitwerken met Tone Brulin, pas afgestudeerde van de Studio, die schreef, wilde spelen en regisseren.

Na een eerste periode van dat „zoldertoneel” heeft een aflossing plaats gevonden. De opvolgers kwamen bijna alleen uit de Studio van het Nationaal Toneel. Dries Wieme, Denise De Weerd, Jo Dua en Lode Verstraete bouwden het Zoldertheater uit tot het Nederlands Kamertoneel, dat in het centrum van de Scheldestad een eigen publiek wist te veroveren met spelers, die ook bijna allen in de Studio hun opleiding hadden gekregen.

Het voorbeeld van het N.K.T. heeft aanstekelijk gewerkt. Gent volgde met zijn „Studio 50”, een gezelschap, dat zich onder leiding van Dré Poppe (thans directeur van het officiële N.T.G. — Nederlands Toneel Gent), tot op heden stelselmatig op het avant-garde toneel heeft toegelegd, dit in tegenstelling met het Antwerps N.K.T. dat geleidelijk een repertorium van degelijk „commercieel toneel” opbouwde.

Na Gent kwam Kortrijk met zijn „Antigone”, en waar gezworen wordt bij kringtoneel („theater in het rond”). Luc Philips, de Antwerpse K.N.S.-acteur en regisseur, stichtte met zijn leerlingen van de Mechelse Toneelschool het „Mechelse Miniatuurtheater”. Met „Toneel Vandaag” onder leiding van Rudi Van Vlaenderen sloot Brussel zich bij de rij aan, terwijl de beweging te Antwerpen verder uitbreiding nam met het E.W.T. (Experimenteel Werktheater) waar men onder de directie van Lode Hendrickx, het experiment om het experiment betracht; het Fakkeltheater, dat men als een „links geëngageerde” groep kan beschouwen en het L.V.T. — Laboratorium Vlaams Toneel — (is ondertussen weggefallen) waar onder leiding van Stani Milbou, uitsluitend werk van Vlaamse auteurs werd opgevoerd. Ten slotte heeft Brugge zich sedert enige tijd aangemeld met „De Korrekelder”.

Hoe beknopt deze opsomming ook moge wezen, U hebt er alvast kunnen uit opmaken dat de beweging te Antwerpen begon en daar solied gevestigd is, doch dat zij zich over het gehele Vlaamse land heeft uitgespreid — we mogen trouwens

verwachten dat Hasselt vandaag of morgen met iets voor de dag komt en de geografische spreiding dan met Limburg erbij volkomen evenwichtig zal zijn. In de tweede plaats valt het op dat vele van deze theatertjes doelbewust een specialisatie hebben gekozen, die soms wel als iets te kunstmatig kan bestempeld worden, maar die niettemin een publiek hebben gevonden en zich weten te handhaven.

Samenvattend gezegd:

een *negental Kamertoneelgezelschappen* met een gespecialiseerd repertorium voor een gespecialiseerd publiek naast, *thans*: drie „*officiële ensembles*” vermits naast de K.N.S.-Nationaal Toneel te Antwerpen en de K.V.S. te Brussel, bij de aanvang van het seizoen 1965-66 een zelfstandige Gentse troep is aangetreden: Nederlands Toneel Gent.

Het N.T.G. is een gezelschap dat hoofdzakelijk uit jonge elementen bestaat, die bijna allemaal uit de Studio van het Nationaal Toneel komen; de meesten van hen waren pas afgestudeerd. Het moet gezegd worden dat de jonge ploeg van bij de aanvang een uitstekende indruk heeft gemaakt; ze is door het Gentse publiek sympathiek onthaald geworden.

Waar de „*officiële*” *thans* met drie zijn, „*Antwerpen*” twintig jaar lang met zijn geheel repertoire ook „*Gent*” bespeelde, Antwerpen en Brussel elk seizoen een aantal werken uitbrachten in de schouwburgen van Brugge, Oostende, Kortrijk, Leuven, alsook in theaters in Nederland, werd onder de drie „*officiële*” directies van bij het zelfstandig optreden van Gent tot een nauwe samenwerking besloten. De heren Victor De Ruyter (K.V.S. Brussel), Dré Poppe (N.T.C. Gent) en ondergetekende, die sedert het seizoen 1963-64 de directie waarneemt van de K.N.S.-Nationaal Toneel (te Antwerpen) ontmoeten elkaar maandelijks tijdens een vergadering, die een institutioneel karakter begint aan te nemen.

Wat meer is, zij besloten tot de toepassing van de gedachte van de „*draaischijf*”, waarbij elk „*lid van het trio*” in de schouwburg van de deelgenoot een volledige cyclus van een bepaald werk komt spelen. Voor het seizoen 1965-66 zag het nieuwe Gentse gezelschap van zijn beurt af omdat de directie een „*rodeertijd*” nodig achtte. De „*draaischijf*” bleef dan voor dit eerste seizoen beperkt tot bijdragen van Antwerpen en Brussel.

Alzo kon de K.N.S.-Nationaal Toneel „*De Zaak Oppenheimer*” gedurende drie weken te Antwerpen vertonen, twee weken te Gent en nogmaals drie weken te Brussel, plus nog enkele „*losse*” vertoningen in andere Vlaamse steden. In het totaal konden van het werk van Kipphardt 52 opvoeringen worden gegeven, wat voor Vlaamse verhoudingen ($\pm$ 5 miljoen inwoners) aanzienlijk mag genoemd worden.

Brussel haalde een zelfde aantal voorstellingen met „*Wie is bang voor Virginia Woolf*”.

Waar de Gentse speeicyclus voorlopig nog twee weken per stuk omvat en de consequenties daarvan te zwaar waren, verzocht de Gentse directie Antwerpen en Brussel om — buiten de draaischijfbijdrage om — elk met nog twee producties naar Gent te komen.

Ik schetste deze samenwerking wat uitvoerig omdat ze karakteristiek mag genoemd worden voor een werkmethode die een rationeler aanwending beoogt van ons artistiek potentieel.

De evolutie van ons theater sedert de tweede wereldoorlog wordt ook nog anders geïllustreerd, nl. door het aantal toneelschrijvers die zich tijdens de geschetste periode hebben aangemeld.

Ik glijd vlug heen over enkele gevestigde namen van auteurs met grote verdiensten, wier werk weliswaar nog dikwijls vertoond wordt, doch die niet meer kunnen gerekend worden tot de thans scheppende generatie: Gaston Martens, de auteur van „Paradijsvogels”, Jos Janssen, de schrijver van „De Wonderdokter” en „De Brave Moordenaar” en Paul de Mont, die een eerste poging aanwendde op het gebied van de comédie, maar die niet geheel aan het plattelandse ontkwam. En daar is natuurlijk Herman Teirlinck die nog kort geleden drie toneelwerken liet uitgeven, doch die evenmin kan gerekend worden tot die jonge generatie, die precies naar voren trad in deze periode, die begon met de oprichting van het Nationaal Toneel. Zeker, niet allen zijn onmiddellijk samen met het Nationaal Toneel te noemen. De dichter Herwig Hensen had vóór het N.T. tot stand kwam reeds menig toneelwerk met zijn typische Shakespeariaanse structuur gepubliceerd; ook John Daisne had vóór het ontstaan van het Nationaal Toneel in het Gentse universitaire milieu geëxperimenteerd met zijn „magisch realisme”, doch het gros van de jongeren wier namen ik hier weerhouden wil, kregen hun kans, dikwijls hun eerste, dank zij het Nationaal Toneel. De oprichters er van waren immers van bij de aanvang de mening toegedaan geweest, dat „Nationaal Toneel” niet alleen het toneel, doch ook de eigen toneelschrijfkunst diende te omvatten. En het moet gezegd worden dat directeur Firmin Mortier deze opvatting van bij zijn aantreden in de praktijk heeft omgezet. Er ging sedert 1946 geen seizoen voorbij zonder twee tot zelfs drie creaties van stukken van eigen auteurs.

Hoewel wij de periode van op een te kleine afstand over-schouwen, kunnen wij nu al wel zeggen, dat auteurs kansen hebben gekregen, die hen nu op *dit* moment niet meer zouden gegeven worden, omdat sedertdien auteurs zijn verschenen met meer bagage en ook met meer kennis van het vak dat theater-schrijven is en blijft. Doch heel deze lange aanloop van proberen, slagen, mislukken, half of geheel overtuigen, heeft tot gevolg gehad dat het publiek niet langer wars is gebleven de eigen toneelproductie. Integendeel, de aankondiging van de

creatie van een nieuw Vlaams werk is telkens een gebeurtenis. En zo is de fameuze cirkel ontstaan: krediet voor de toneel-auteurs, groeiend publiek, vertrouwen, stijgende kwaliteit van het aangeboden werk.

Ik noemde reeds Johan Daisne en Herwig Hensen. Deze laatste verraste tijdens het seizoen 1960-61 met een werk van een voor hem totaal nieuwe factuur „Morgen kan het te laat zijn”; Hugo Claus kwam driemaal aan bod; Marcel Coole, Josef Van Hoeck en Tone Brulin eveneens; verder werden kansen gegund aan Paul Van Morckhoven, Eugène Winters, Willy De Schutter, Karel Van Deuren, Paul Hardy, Staf Knop, Alain Avermaete, Jan van den Brande en Luc Vilsen. Deze namen worden de eerste oogst uit het N.T.-initiatief.

Ten slotte zijn er nog diegenen onder onze eigen toneelschrijvers te noemen die zich op het experimentele, het surrealistische, het koldereske theater toeleggen en niet zonder success, vermits een van hen, Piet Sterckx, de driejaarlijkse staatsprijs verwierf. Met de Antwerpse Piet Sterckx, zijn stadsgenoot Jan Christiaans en de Gentenaar Georges Van Vrekhem, waarbij ik nog Fernand Handpoorter en Pieter De Prins moet vermelden, staan wij voor een groep auteurs, die als de emanatie van de kamertonelen mogen beschouwd worden; zij spelen in hun werk wel met situaties, liefst met de meest bizarre, maar het spel met het woord en de gedachtenassociaties domineert toch in hun stukken en zo is dit oeuvre geheel berekend op het kamertoneel.

Sedert ondergetekende in 1965 de leiding van de K.N.S.-Nationaal Toneel kreeg, kwamen (in drie seizoenen) tien auteurs uit eigen land op de affiche. Ik noem: Filip De Pillecijn, Tone Brulin, Walter Eysselinck, Lode Verstraete, Jozef Van Hoeck, Paul Willems, Cyriel Buysse, Joe Gevers, Gaston Martens en Herwig Hensen. Onder deze tien werken kwamen vijf creaties voor.

Dezelfde belangstelling voor de arbeid van eigen auteurs bestaat eveneens in de Brusselse K.V.S., o.m. voor Hugo Claus, Staf Knop, Luc Vilsen en Frans Cools. Ook het jonge Gentse gezelschap programmeerde in zijn eerste seizoen reeds een nieuw werk van Tone Brulin.

Natuurlijk blijven de buitenlandse auteurs domineren in de speelrooster van onze schouwburgen, officiële en kamertonelen. Dat is voor een klein land niet anders mogelijk. De aandacht gaat hierbij naar de klassieken: Shakespeare, Molière, Goldoni, Vondel, Hooft, Schiller, Goethe; de thans reeds „geklasseerde” auteurs als Ibsen, Strindberg, G. B. Shaw, O'Neill, Pirandello, Herman Heyermans; maar ook de „modernere” komen veelvuldig op de Vlaams-Belgische repertoria voor: A. Miller, Tennessee Williams, Albee, Thornton Wilder, Sartre, Ionesco, Wesker,

Bréal, Kipphardt, Weiss, Brecht, Anouilh.

Het past hier even te spreken over de uitstraling van de nederlandstalige Belgische gezelschappen in het buitenland. Deze uitstraling is, gezien de taal, voor de Vlaams-Belgische gezelschappen beperkter in haar mogelijkheden en kansen dan dit het geval is voor de franstaligen. Toch gaan de Vlaamse troepen veelvuldig over de landsgrenzen, al weze dit dan wel in hoofdzaak over de noordergrens.

Reeds voor de tweede wereldoorlog trad de K.N.S. Antwerpen elke zomer op in het openluchttheater te „Valkenburg” bij Maastricht, in Nederland. Deze traditie werd jarenlang volgehouden en was tot een begrip geworden.

Na de tweede wereldoorlog werd hieraan een einde gemaakt wegens gewijzigde vacantiegewoonten en ook als gevolg van het feit dat de K.N.S.-Nationaal Toneel en later ook de Brusselse K.V.S. tijdens het winterseizoen werden uitgenodigd een van de in aantal sterk toegenomen Nederlandse schouwburgen te komen bespelen. Zo treden beide gezelschappen elk seizoen een paar maal op te Maastricht, Tilburg, Eindhoven, Rotterdam, af en toe te Amsterdam en, recent, ook in de nieuwe schouwburg te Middelburg.

Een tijdlang heeft een *uitwisseling* Antwerpen-Rotterdam bestaan. Besprekingen zijn nu aan gang met het nieuwe Rotterdamse gezelschap om deze traditie te hervatten.

K.V.S.-Brussel „wisselt” sedert enige jaren „uit” met het gezelschap Centrum uit Nederland.

Voor de onafhankelijkheid van Kongo, ging de K.N.S.-Nationaal Toneel verscheidene malen op tournee in deze voormalige kolonie; soms ging deze tournee tot in Zuid-Afrika.

In 1955 trad de K.N.S. te Parijs op in het kader van het „Théâtre des Nations” met „Elckerlyc” en „De gekroonde Leerse”, twee bekende middeleeuwse spelen.

„Toneel Vandaag”, het Brusselse kamertoneel gasteerde in Berlijn en in Lissabon o.m. met modern Vlaams werk.

Anderdeels treden buitenlandse gezelschappen veelvuldig op in België, dat dank zij zijn gunstige geografische ligging, zeer dikwijls „troepen op doorreis” kan „opvangen”. Meestal doen dergelijke tournees die te Brussel starten, ook de steden Antwerpen en Gent alsmede Luik en Charleroi aan.

De organisatie van deze gastvoorstellingen berust bij privé-ondernemingen. Daar is dan verder, zoals reeds aangestipt, de „uitwisseling” onder specifieke nederlandstalige gezelschappen. Er bestaat te Antwerpen de stichting „Elckerlyc” die haar zaal ter beschikking stelt zowel van troepen uit Nederland en Vlaams België als van de franstalige Belgische gezelschappen. De stichting „Elckerlyc” programmeert doorgaans „zeer modern” werk;

ze staat open voor alle publiek doch richt zich evenwel in hoofdzaak tot de katholiek-geörienteerden.

Dan is er ten slotte het jaarlijks „Internationaal Theaterfestival van de Stad Antwerpen”, die met dit initiatief een aanvang nam tijdens het expojaar 1958. Het festival dat, dank zij „expomiddelen” groots kon opgevat worden, had zulk een weerklank dat besloten werd — zij het op een meer bescheiden wijze — aan dit festival een vast karakter te geven.

De lijst die hierna volgt, geeft een idee van het opzet, dat in zijn jaarlijkse uitwerking naast toppunten ook enige „laagten” met zich bracht maar dat globaal gezien als een indrukwekkende, volgehouden inspanning mag bestempeld worden die haar initiatiefnemers tot ere strekt.¹ Het is tevens de illustratie van de belangstelling van de Vlaming die, hoe bewust hij ook voor de eigen cultuurwaarden opkomt, zich geenszins wil afzonderen omdat hij naar het woord van August Vermeylen: „Vlaming wil zijn om Europeaan te worden”.

„Internationaal Theaterfestival van de Stad Antwerpen”

1958

THÉÂTRE NATIONAL POPULAIRE: *Le Triomphe de l'Amour — Marivaux; L'Etourdi — Molière.*

DEUTSCHES THEATER BERLIN: *Sie Schlacht bei Lobositz — P. Hacks.*

K.N.S. — NATIONAAL TONEEL: *De Menselijke Staat — A. Malraux; Heksenjacht — A. Miller.*

WIENER BURGTHEATER: *Don Carlos — Schiller.*

PICCOLO TEATRO DELLA CITTA' DI MILANO: *Arcelchino Servitore di due Padroni — Goldoni.*

LA COMÉDIE FRANÇAISE: *Le Bourgeois Gentilhomme — Molière.*

DEUTSCHES SCHAUSPIELHAUS HAMBURG: *Faust — Goethe.*

OLD VIC LONDON: *Henry VIII — Shakespeare; Hamlet — Shakespeare.*

1965

ODEON THÉÂTRE DE FRANCE: *Le Mariage de Figaro — Beaumarchais.*

PIRAIKON THEATRON: *Medea — Euripides.*

HET REIZEND VOLKSTHEATER: *Elckerlyc — Petrus Van Diest, De Theaterman — Karel Van Deuren.*

STÄDTISCHE BÜHNE: *Romulus der Grosse — F. Dürrenmatt.*

THE BIRMINGHAM REPERTORY THEATRE: *The Heartbreak House — G. B. Shaw.*

K.N.S. — NATIONAAL TONEEL: *Tartuffe — Molière.*

1. Van die lys publiceer ons slegs dié van 1958 en 1965 om lesers 'n indruk te gee van die verskeidenheid. — Red.

PIETER DU PLESSIS

NAVORSER

Ars longa, vita brevis

Ek duik uit die blou lug
in die see langs Kreta.
Die soutwater brand my liggaam
en ek proe die sepia
van 'n Kretiese vaas.

Ruimte en tyd
spartel soos 'n vissie
tussen die blaaië
en in my hand.

Voort,
met nat liggaam
op die droë, warm sand
blaaie ek na Sumerië.
En toe
met skulp teen die grond
en in die gesigskring
van die wye blaaië
luister en merk ek
(twee duisend jaar voor Christus)
die Assiriese bul
wat „sag-bulkend die
ou bloed ruik”.

Maar later,
om en om,
omtrent met die tyd van die Kruis,
toe ek tussen sy wit oorskot vors
ontdek ek helaas.
dat die magtige metabolisme
van sy driftige romp
en sy eng blik
verstik het in die sand . . .

dog my hart kramp van vreugde
toe ek eindelik
tussen dié dolosse
'n griffel en griffioen optel.

GRIFFEL

(1) Skerpkant

Vanaf die oersel
lê ek skerp
soos 'n naald
parallel
tussen die chromosome
en prik die kerns
as hul bind
tot saam
met die mitose
en grif die diepste
hartstog uit
selfs mooier
as 'n voël se fluit
tot God
die laaste
sel afsluit.

(2) Stompkant

Soms kryt ek kankers
in die kernsel
dan piering
en gifpyl ons
tot anderkant die hel . . .

GRIFFIOEN

(1) Voorkant

My broeiplek
is die grysstof
wat in die breinpan lê
en vanaf die eerste piepgeluid
fladder ek in die takke
van die liggaam
vang die mooi lyn
in my lyf
en bars voor by die vingers uit
dan pyl ek deur die ruimte
en gryp die sugte
van my tyd
en val versteen daarmee
lank na my nes
vergaan het
iewers op die witsand uit.

(2) Agterkant

Partykeer
word ek deur
die hand gevang
om van die gewrig
af weg te vlie
dan gooi meneer
die valkenier
my pansofoag
geblinddoek in 'n sirkelvlug
en keer ek stokflou terug
met rooi prostate
in my keel.

A. J. J. VISSER

IN DIE BOTANIESE TUIN

Tussen bome, struik
met naambordjies (grafskrifte?)
en oor plante vermolmd
dwaal ons
vol verbasing
(oor die seldsame dood?)
soos deur 'n museum,
'n argief.

Terwyl ons rus
by kliptafels,
lê 'n toeris
ook óns
— indrukwekkender
stene —
blitssnel
op 'n kleurskyfie vas.

WERKLOSES

Ons is ongewens
veral by bestuurders
met die bierpens . . .

Hulle:
huis,
paleis.

Ons:
huis,
pondok . . .

. . . eet word peusel,
langtand,
aan vooruitsiglose
dae.

FREDA PLEKKER

PORTRET

Skaduwees lê soos duiwe
in die drif van jou oë
en jou skouers
dra hulle hartseer
soos 'n meer sy breë waters
en die wind
het gaan lê
in jou stem

EWENAAR

Stap slaap
tastend soos 'n vlieg oor glas
oor die aardbol van my oë
en soek
na 'n pool

brand al die ligte
in die oorbevolkte stad
van my gedagtes
en roep
om vermoënis

lê my lyf
ewenaar denkbeeldig
in die realiteit
van tyd
se tydloosheid

ALBERT KLOPPERS

GESPREK

1. BEELDHOUER

Ek het die bokkie
by die kuil gevang
en in die brons laat stol.
My hande het een
van 'n dwarrel
duiwe stil laat
vasvlieg in 'n muur.
Ek kerwe kurwes
— koue kurwes uit graniet
en huiwer met my beitel . . .
tot ek die stil hermafrodiet
na wik en weeg vermink
tot man of vrou
of dier.

2. SKILDER

My het die winter
in sy vaal gevang . . .
of as die lente somer
word het ek bly hang
soos vinke oor 'n kuil
waar wolke skuif tot stil
die eerste bruin blaar
in die water val.
Ek meng die somer
op my skyf en smeer
die berge rooi as nog
die middag oor die berge skeer.
Hier op my klein kwas
kwetter voëls en huiwer
druppels in 'n wolk
wat olie-swaar bly hang
skuins teen die wit doek in.
Ek smeeke geen oomblik
om te bly te wag
soos hy nou is . . .
verf kwas palet en ek . . .
ons kan die ure langer rek.

3. DIGTER

Ek het geen kwas
palet of beiteljie . . .
geen hamer doek of verf

ek proe die klanke
op my tong en klots
die seeverhaal aan jou.

Die liefde kan ek stil
laat blom op wit papier
of kots die walg
in skerwe uit en rym die
rooi granaat met haat . . .
Maar afgevaardig deur 'n vreemde vors
wil ek in oorvloed en in dors
my boodskap dra
en met my opdrag mors.

IZAK VAN DER WESTHUIZEN

MYNWERKER-KUNSTENAAR

Tussen wolkrabbers en grys myngange
het ons stommelend verdwaal —
maar uit skuinsskagte en die rots
die ruwe erts gehaal.

Met buskaartjies en brokke teer
het ek 'n beeld gemaak:
van rank sipresbome wat regop
oor wit engele waak.

HEILIGE DROOM

Wit sonne wentel deur My Droom,
'n heelal deur 'n klein atoom:

Ek wat die weerlig wakker maak
maar teer oor elke wiegie waak.

Die wêreld in My wydoop Hand
is een van baie korrels sand.

Ek sweef waar duisend sonne groei —
maar bly op elke slagveld bloei.

OUKERSNAG

Weer word die stad 'n mosaïek
van cha-cha, klappers, Kersmusiek.

Van Suidheuwels tot Aasvoëlkop
weerlig die bont vuurpyle op.

Van Houghton tot in Doornfontein
doof *ducktail*, mynmagnaat sy pyn

met bruiswyn, dop en dolmusiek:
dié bont ontvlugtingsmosaïek.

Verlate huil 'n honger kind —
'n Kerslied huiwer op die wind.

Bomklappers bars, stoomtreine fluit,
doof kind en Kerslied vinnig uit.

CHARLOTTE CILLIERS

WAAI, O WAAI...

Hy waai buite
gevaarlik
die wind
Ek het hom lief
die wind
heerlik
heerlik
buitentoe
buitentoe
Ek wil sweef
en sweef
in die wind wees

deel
van hom
'n niks
'n luggie
'n stoffie

Niks

O ek wil in die wind wees
in die wind
in die wind . . .

* * *

SAREL SMIT

LIBIDO

Ek lê in jou hare
en luister
die see in my hart.

Het lank
beesvel sonder sout
in die son gelê.

Tokkel aan die
fyner snare,
speel my hartseer-bly.

MARTHINUS VERSFELD: DIE MAN EN SY DENKE

Dit is onmoontlik om binne die bestek van 'n paar duisend woorde reg aan hierdie onderwerp te laat geskied. Ek sal ook nie eens probeer nie. Die plan is om net maar iemand wat beide as mens en as denker 'n merkwaardige figuur is, wyer bekend te stel. Daarmee wil ek geensins te kenne gee dat Versfeld nie wyd bekend is nie: in Suid-Afrika en ook in die buiteland. Wat ek egter wel wil sê, is dat hy nie so wyd onder sy eie mense bekend is as wat hoort nie. Dis maar die ou situasie van 'n profetiese stem wat vir dié wat naaste is onhoorbaar bly.

Ek ken Marthinus Versfeld al meer as 'n kwarteeu. Ons het saam berge geklim, deur die onoortreflike Suid-Afrikaanse landskap gery: en om met so 'n man daardeur te ry, is om dit in 'n nuwe dimensie te ervaar. Saam het ons ook hier in die midde-veertigerjare 'n boek oor die Bolandse berge geskryf, en daarmee al ons berge weer oorgeklim. Met 'n onlangse herdruk kon dit toe weer geskied.

Ek sê ek ken Marthinus Versfeld — al meer as 'n geslag. Toe ons mekaar die eerste keer ontmoet het, was ons nog ongetroud — ek 'n jong advokaat aan die Kaapse balie, hy 'n jongerige dosent in die filosofie aan die Universiteit van Kaapstad met 'n toenemende invloed op sy studente en mededosente. Vandag het ons albei al kinders wat 'n universiteitsloopbaan agter die rug het, en aanstales maak om 'n nuwe geslag in die lewe te roep.

Die kennis en vriendskap van 'n kwarteeu of meer was nog nie genoeg om te kan sê: „Hierdie man ken ek deur en deur. Daar is niks meer van of aan hom waarvan ek nie weet nie.” — Dit het niks te doen met geslotenheid of 'n esoteriese gees nie. Die geslote mens — wie se geslotenheid dikwels maar net 'n masker vir sy armoede is — kan 'n skerpsinnige waarnemer in 'n japtrap opsom. Dit is die oop mens wat jy nie so maklik kan definieer nie. Hy is soos 'n boom met sy wortels vas in die humus en sy blomme en loof steeds aan die vernuwe. Jeug het niks met leeftyd te doen nie. Die jongste mense wat ek in my lewe ontmoet het, was figure soos Paul Tillich — hy was toe al naby tagtig — en Marthinus Versfeld, wat na sestig mik. Jy kan daarvan seker wees dat daar nooit 'n gedagte, en veral 'n woord uit hulle sal kom wat nie saakgerig, tydgenootlik en vars is nie. In terme van die skilderkuns sou Picasso hiervan 'n goeie voorbeeld wees. Aan die ander kant is daar talle jongmense — ook in ons eie land — wat op twintig jaar al oud en der dae sat is; met g'n enkele eie of onafhanklike gedagte nie. Dit is van sulkes wat Shaw eens gesê het dat die jeug iets wonderliks is; dis net maar jammer dat dit op kinders verkwis moet word.

Om Versfeld as mens te ken, is om hom ook as denker te ken; en omgekeerd. Ek weet van geen ander geleerde in ons land waar daad en gedagte tot so 'n heelheid gegroei het nie. Dit verstrekk moontlik sommer die antwoord waarom Versfeld by so 'n groot deel van sy eie mense nog betreklik onbekend is. Dis dikwels die dooie hand van die verlede wat 'n bepaalde tradisie nog stut; en hoe wankel dit eintlik al is, dit kos nogtans iets soos 'n ligte aardbewing om die bouwerk in duie te laat stort. 'n Afrikaner met 'n plattelandse agtergrond, uit die geslag van die Versfelds, Le Roux's, Hugo's en La Grange's; 'n egte Bolander wat een van die skerpsinnigste Katolieke denkers van ons tyd geword het? — Ondenkbaar, sou die algemene reaksie tot enige jare gelede gewees het. Dit is miskien 'n teken van nasionale groei dat ons dit vandag al heelwat geredeliker aanvaar. Ons kan selfs verneem van 'n Fransiskaanse student met die onwaarskynlike naam van Karel Schoeman, ook sy fyngeskrewe boek oor sy leerjaar in 'n Ierse priory lees, sonder om geskok te voel. Dit is terloops die aantreklikste eienskap van die Afrikaner: dat hy steeds daarin slaag om onder die „afwykendes“ die leidende geeste op te lewer. Niks spreek sinvoller tot 'n buitelandse met onderskeidingsvermoë as juis dit nie.

Versfeld se eie geestige, daarom ook diepsinnige verslag oor sy Katoliek-wording (die lesing: *Hoe ek Katoliek geword het*) verskaf die regte sleutel tot wie hierdie man wil begryp: en as mens en as denker. Ek het dit alles van taamlik naby gadeslaan; of liever, ek het die finale stadia van Versfeld se toetreding tot die Katolieke Kerk dofweg waargeneem. Dit was egter eers jare daarna, toe ons paaie al taamlik wyd uitmekaar geloop het, dat ek die volle omvang en diepte daarvan leer verstaan het.

Daar was eerstens sy groeiende verset teen 'n kerklike tradisie wat in homself vasgewoel geraak het. Daar was die elemente van emosie-beladenheid; anti-intellektualisme; vreugdelose erns; plegtigheid; die oorheersende rol van die gemeentelike herder, wat 'n reaksie in hom uitgelok het. Daar was sy studiejaar in Glasgow onder die geniale prof. A. A. Bowman, wat . . . 'n gelowige Protestant, met 'n fyn skeppende intellek, en 'n afgeronde menslikheid (was). Hy was 'n Christelike denker, en dit het al my vooroordele verpletter. Ek kon voor my oë sien dat jy 'n Christen en 'n denker kon wees. Dit was nog altyd my behoud dat ek 'n sterk werklikheidsin besit, en dat ek 'n mens meer as 'n teorie vertrou. Ek vertrou begrippe maar net relatief, want hulle is besig om te skei wat God één gemaak het; en hoe moeilik ek dit ook al mag vind om sekere dinge intellektueel te vereenselwig, kan ek nie heelheid ontken wanneer ek dit onder die oë het nie.

Wat naas die gemaliëlskap van Bowman in dié tyd van deurslaggewende betekenis word, is die ontdekking van Thomas

Aquinas. Dis Aquinas se deursigtige gesonde verstand wat veral tot Versfeld spreek. *Sy beginsels was so menslik, so in ooreenkoms met die gewone ervaring dat ander filosowe uitheems begin lyk het. Ek het aan myself gesê: só dink ek mos self wanneer ek my nie deur teorieë laat betower nie.*

Van daardie jare in Glasgow verklaar hy voorts: *Wat ook 'n groot indruk op my gemaak het was Maritain se Trois Reformateurs, waarin hy die gesamentlike betekenis van Luther, Descartes en Rousseau vir 'n wêreld wat in die oorlog ineenstort, verduidelik het. U sal let dat ek nog geen persoonlike aanraking met Katolieke gehad het nie. Ek het net gelees. Nog 'n skrywer wat vir my baie beteken het, was Friedrich von Hügel. Wat ek van hom geleer het, was hoe wyd die betekenis van die vlees en die stoflike eintlik is; en hoe 'n sigbare Kerk en sigbare sakramente nie uiterlike dinge is nie, maar die middele waardeur God na ons toe kom. Deur hom het ek ook 'n dieper insig in die aard van die mistieke begin kry. Die mistiek is iets, soos dit my voorkom, wat die Calvinisme hoegenaamd nie mee kan reken nie; en dit het begin lyk asof die mistiek van die grootste betekenis kon wees. Wat my gehelp het om dit in te sien, was die lewensbeskrywings van die groot heiliges. Soos ek vantevore gesê het, beteken mense vir my meer as teorieë; en die enigste eintlike bewys vir die Christelike geloof is die groot siele wat daardeur ontluik het. As jy Afrikaanse Calvinis is, sal jy feitlik nooit hoor van heiliges soos Philippus Neri, of Caterina van Siena, of Teresa van Avila, of selfs van die martelare soos Laurentius, en Tibertius, en Cosmas en Damianus nie. En tog is hulle, en duisende soortgelykes, die skoonste blomme wat die boom van Christus dra. Toe ek omtrent hulle gelees het, het ek gevoel: so moet 'n mens wees; skoner kan 'n lewe nie wees nie . . .*

Wat my egter byna letterlik dronk geslaan het, was die Donker Nag van die Siel van Jan van die Kruis. Sulke insig in die dieptes van die Christelike ervaring was iets wat in my ou omgewing eenvoudig nie tuis was nie. Van toe af was die heiliges my vriende . . .

Wat in toenemende mate ook tot Versfeld in Europa begin spreek, is die liturgie waarvan die bo-wêreldse strekking die gees van aanbidding daarstel. Aanbidding, voel hy, is 'n handeling waarin ook die liggaam deel moet hê.

Baie reise op die Europese Vasteland bring hom voor die tydelose wonder van die Middeleeuse Gotiek te staan. So iets soos die Dom van Chartres word 'n diep geestelike ervaring. So ook die katakombe van Rome; en die Kolosseum, in die Sand-arena waarvan die bloed van martelare weggesink het. Teenoor die relikwieë soos die pyle waarmee die H. Sebastianus gemartel is, of die ketting waarmee Petrus gebind sou gewees het, staan hy wel skepties. Tog verskerp dit sy insig in die betekenis van stoflike dinge, en geskiedkundige handeling vir die Christelike lewe. Van die Petruskerk het hy nie gehou nie.

Dit was te bombasties. Wat egter wel 'n indruk op hom maak, is dat daar oral kennisgewings in staan: MOENIE IN DIE KERK SPUUG NIE. „Wie wil dan in die kerk spuug?” vra Versfeld met daardie kenmerkende geestigheid wat in sy latere jare méér en nie minder word nie. „Tog het dit my laat insien hoe tuis die Katoliek hom in sy kerk voel.”

'n Man wat al teen hierdie tyd 'n bergklimmer en -leier van formaat is, kom toe ook op 'n dag in 'n klein kloostertjie in Innsbruck: Hy vertel:

In Innsbruck klim byna almal elke Sondag berg. Maar eers hoor hulle die mis. Die kerkie se voorportaal was vol rugsakke, endie gemeente het met bergstewels en ou truie aan daar gekniel. Ek het baie meer daarvan gehou as van oom Piet se kisklere en tante Koba se nuwe hoed. Ek het gemeen dat ons vir God meer respek betoon deur ons alledaagse genietinge voor Hom te lê as om die Sondag deur netjiese klere en ander dinge van die gewone lewe af te sonder. Langs die bergpaadjies het mans dikwels klein heiligdomme teëgekom, waar 'n wandelaar sommer goedsmoeds kon gaan kniel. Met 'n gevoel van bevryding het ek meegedoen.

„Sien,” sal Versfeld sê, en die plaaglus is teen homself gekeer, „dit was maar 'n taamlik bedorwe Protestant wat weer na Kaapstad terugkeer het.”

Tog het dit omtrent nege jaar geduur voordat hy inderdaad tot die Katolieke Kerk toegetree het. Wat in hierdie tyd van toenemende belang word, is 'n gehegtheid aan Augustinus, veral aan sy De Civitate Dei. Dit sluit aan by sy voorliefde as filosoof vir Thomas, maar ook vir Plato. „Wat Augustinus aan my oorgedra het,” sê hy, „was die Christelike vertolking van die geskiedenis, en die rol van die Kerk in die ontplooiing van die tyd.”

Ek het reeds gesê dat ek hierdie finale stadia van Versfeld se toetrede tot die Katolieke Kerk van redelik naby beskou het. Dat ek toe, soos talle andere van sy taal- en volksgenote, nie volkome in staat was om dit te verstaan nie, is ook reeds aangedui. Wat ek egter wêl uit daardie tyd baie duidelik onthou, is die felle kritiek wat uit sommige oorde na hierdie verstandelik só begaafde man gerig is. Hier was 'n „verraaier van die volksaak”, iemand wat deel geword het van die Roomse gevaar. Wat min mense egter besef het, was dat dit vir Versfeld self, ondanks sy eie lange voorbereiding, 'n dikwels moeilike aanpassing was. Hy moes met 'n „verstoteling-kompleks” sukkel. Hy moes met 'n klomp Engelssprekende Katolieke saamwerk wat dikwels vooroordele teen die Afrikaner koester. Tewens wou hy van die dakke af skree: Moenie van God 'n Afrikaner maak nie, maar wees gewillig om, in die geloof, jou selfs te vernietig, sodat jy weer in Christus sal opstaan! Jy betaal duur vir die pêrel van grote waarde, veral wanneer dit as 'n soort diamant-smokkelary beskou word! Hy voel die situasie van sy eie mense toenemend aan as gelyk aan dié van die Jode, wat

diep begaan was oor hulle behoud as volk, en nie Christus kon verstaan nie. Terselfdertyd was hulle 'n vrome, godvresende volk.

Die merkwaardige van Versfeld is natuurlik dat hy ondanks alles nooit die behoefte gevoel het aan wat vandag so maklik heet 'distansiering' nie. — Terloops, is daar 'n afgryssliker woord in die Afrikaanse taal? — Dit sou intendeel vreemd gewees het aan sy hele lewensopvatting. Om mens te wees, is om saam met ander en ook *deur* ander te lewe. Wat altoos belangriker bly as 'n man se teorieë is sy menslikheid; en medemenslikheid. Daarom ook dat Versfeld deur die jare so 'n vrugbare gesprek kon volhou met diegene wat nog in sinvolle opregtheid in die gereformeerde tradisie staan.

In dié verband is dit interessant om die prikkelende uitwerking van Versfeld se denke op N. P. van Wyk Louw te onthou. Saam as dosente aan die Universiteit van Kaapstad, was die geleentheid dikwels daar vir die soort gesprek wat noodwendig sy neerslag in die poësie moes vind. Die presiese omvang hiervan sal nog nagegaan moet word. Wat ek persoonlik met buitengewone plesier — en ook 'n mate van verwondering — onthou, is 'n motorreis wat vier stuks in 1948 onderneem het: A. Roland Holst (toe op besoek hier in Suid-Afrika); N. P. van Wyk Louw; Marthinus Versfeld; ekself. Die reis het onder andere deur die Koue-Bokkeveld gegaan, 'n gebied wat Marthinus as bergklimmer dikwels besoek het, waar hy ook familie onder die appelboere het. Ons het 'n nag in die Skotlandwyk (*vgl.* Boerneef se *Boplaas* weer) oorgestaan, naby Baliesgat. Ons het om 'n kampvuur vergader, Bolandse witwyn gedrink, en ons versondig aan Marthinus se manjifieke kookkuns. Tot laat in die nag, onder 'n sterrehemel wat jou laat sluk, het ons daar gesit. Poësie, filosofie en boerestories het mekaar afgewissel. Van Versfeld kan dit gesê word dat hy by uitstek die noue oorsaaklike verband ken tussen die humus, humor, humanitas en humilitas. Dit het vandag tot 'n wonderbaarlike rypheid ontwikkel. Maar toe reeds was daar oorgenog blyke van, Ek glo dat toe A. Roland Holst my die volgende jaar in Amsterdam met iets soos blywende verwondering meedeel dat die reis vir hom een van die grootste ervarings van sy besoek aan Suid-Afrika was, hy nie net aan die landskap gedink het nie. Die mens en sy landskap is één. En Versfeld, soos N. P. van Wyk Louw, bly wesenlik deel van die Kaapse topografie.

Net oor één ding is ek jammer wat daardie toertjie betref: dat ek nie opgeteken het wat daar alles om daardie vuurtjies, daardie brediepotte, glase wyn en bekere koffie gepraat is nie. Ek het ook spyt dat ek eers later die waarde van die kamera as middel om belewenisse te bewaar ten volle besef het.

As skrywer en denker sal Versfeld in die jare wat kom in toenemende mate begryp word. Kenners, hier en in die buite-

land, weet egter al lank dat ons hier te doen het met iemand wat 'n vlymskerp intellek paar met dié soort tydgenootlikheid wat groot geeste nog altoos gekenmerk het. Wat so 'n persoon onderskei, is nie soseer die nuwe idees waarmee hy voor 'n dag kom nie, as die grondwaarhede wat hy opnuut stel: in die idioom van sy eie tyd. Dáárdeur vernuwe hy die tradisie waarin hy staan. En juis dáárdeur word hy oorspronklik. Oorspronklik beteken eintlik dat hy weer by die Oorsprong uitkom, maar met die taal en die middele van sy eie tyd en samelewing. Sodoende word hy die besit van alle tye, en besit hy in homself alle tye. Die teëstelling is die ideologiese mens wat die prooi word van 'n steriele argaïsme of futurisme (soms van albei tegelyk), en nie die moed kan vind om wat *hic et nunc* is onder die oë te sien en te aanvaar nie. Dit is te verstaan dat laasgenoemde hom teen eersgenoemde sal verset. Die kenmerk van hierdie teenstand is sy retoriek en sy misplaaste emosie. Die kenmerk van die tydgenootlike mens is sy redelikheid ook wanneer hy diep voel. Want die rede is van God, en raak die essensie van ons menswees.

Dit is 'n lonende ervaring om weer Versfeld se eerste publikasie in Afrikaans, *Oor Gode en Afgode* (Kaapstad) te lees. Dit kom na 18 jaar in baie opsigte profeties voor. Ten tye van publikasie en daarna het min mense die ware rykdom van hierdie boek besef. Hier sou slegs 'n steekproef daarvan weer voorgelê kan word.

Die waarneming van en gevoel vir skoonheid is nou verwant aan die godsdienstige belewenis: dit is bo-rasioneel, maar tog ook redelik. Die wetenskap wat prys stel op sy 'realisme' het eintlik met abstraksies te doen. Die ware kunstenaar, soos die gelowige, word gekenmerk deur sy vermoë om onmiddellik binne die voorwerp te dring wat hy benader. Dit is wat Aquinas bedoel het toe hy gesê het die menslike gees is geskep om die realiteit in besit te neem. Die ware digter is die man wat besete is, besete deur die werklikheid, en daarop verlief. Esoterisme sou verloëning van sy roeping wees. Daarom is die ware digter ook 'n gelowige, of hy dit formeel wil erken of nie. In sy benadering speel die onuitspreeklike 'n groot rol, maar net so 'n belangrike rol word deur *prudentia* (gesonde verstand) gespeel. Die ware geloof is 'n versterking van die rede, nie sy ontkenning nie. Die geloof het die rede as fondament nodig, en op sy beurt werk dit terug op die rede om dit te voltooi.

Die eienskap van *prudentia* is 'n vermoë om die konkrete geval tegemoet te gaan. Dis die utopiese denkers soos J. J. Rousseau (maar hulle kom in elke tyd voor, ook ons eie) wat die samelewing (die staat) met 'n valse mistiek omhul. Dit word 'n diepe afkeer van die werklike, en die synde. Maar die mens as sedelike wese is 'n *beliggaamde* wese (dit is eintlik wat die Inkarnasie beteken) wat deur sy sintuiglikheid aanraking vind met die wêreld van historiese en toevallige besonderhede, en wat op *hierdie wêreld* inwerk by wyse van besondere

wilsbesluite, wat in besondere liggaamlike handeling tot uiting kom. Die ontkenning hiervan, soos by Rousseau en ander utopieërs, is 'n nadruk op die gevoelslewe en die 'instinkte'. Met absolute noodwendigheid lei die verafgoding van die gevoel tot die verafgoding van die staat en tot die vernietiging van vryheid. Alle ideologieë, dus alle gesagsgemeenskappe, is wesenlik romanties. Alle werklikheidsin word ingeboet. Die vae ryk van gevoel word die grootste werklikheid en die godsdiens moet as middel daartoe beskou word. Die teologie, wat die steierhout van die godsdiens is (die redelike, algemene element) word tot onverstaanbare wartaal verneder. Die objektiewe geskiedkundige element, die werklike Kerk met sy historiese vereistes, word deur die oorgawe aan nasionalistiese gevoel uitgewis. Met hierdie onttroning van God deur die staat verloor die Godsryk sy objektiwiteit, sy ontologiese gegewenheid. Dit word slegs 'n begrip, 'n begrip wat regverdig kan word alleen omdat dit sekere sielkundige funksies verrig.

Enigiemand wat op hoogte is van die politieke en teologiese ontwikkelinge van ons tyd, sal by die herlees van *Oor Gode en Afgode* — en hierbo is slegs enkele paragrawe saamgevat — die tendensies van die laat vyftigerjare tot vandag in beide die politiek en die teologie duidelik uitken. Daar is aan die een kant die neiging om 'groot konsepte', opgetower deur die mens in sy bestaansnood, in sy ware aard dus 'n heidense fenomeen en iets wat met die beskawing of die gebrek daaraan niks te maak het nie, tot hemelsoekende torings van abstraksie op te bou. Dit sluit in heroïek; sinloosheid; verlies aan grondgebondenheid; tragiek en komiek. Daar is aan die ander kant die beweging in die teologie self tot 'n nuwe *vis concretiva*, tot 'sekularisasie', tot die grond van die hele 'God is Dood'-debat, tot tydgenootlikheid.

Wat hier gesê is van *Oor God en Afgode* geld eweseer vir wat beskou moet word as Versfeld se volledigste uiteensetting tot op datum. Dit is *The Perennial Order* (Londen 1954), waarin sy denke van baie jare in 'n reeks briljante opstelle saamgevat word. Dis 'n verbasende geskrif dié — en die fyn gebruik van die Engelse taal dra veel daartoe by. Die steekproef hier moet noodwendig in die oorspronklike wees, anders gaan dit moeiliker om agter te kom wat die omvang en diepte is van dit waarvan die proef gemaak is.

The world of finite beings is a science of process . . . To be a frog means to be a being whose possible perfections are not compossible . . . Essence and existence fall apart in man . . . (that man is) a finite being is of the utmost importance . . . What is specifically human in our natures cannot be expressed adequately in terms of the network of external relations which constitute the interest of physics . . . Consciousness (is) an openness to the complexity of things, a way of being penetrated or entered into by other things . . . the stone is in the man in a manner in which the man is not in the stone. Instead of

regarding matter as the dead inert matter of Descartes and Newton we have to regard it as containing in germ or in potentiality all the entities which come into being in the course of evolution . . .

Met Versfeld as gelowige Katoliek, kan ons hierin reeds 'n voorafskaduwing sien van die wêreldwye gesprek wat gegaan het om die evolusie-siening van Teilhard de Chardin.

Evolution is necessarily a Christian way of seeing things. In mechanical determinism there is nothing to evolve.

Hier sluit hy aan by Whitehead, wat 'n geesgenoot is, soos Thomas, Augustinus en T. S. Eliot.

The intelligibility of history depends on the darkness of its goals . . . A stone cannot attribute temporal continuity and location to itself. They can be attributed to it only by a being which can attribute them to himself. Man is being aware of himself as enduring through his changes. He is aware that what he is merges into what he was and what he will be.

Dit is die ganse wêreld wat ons eerbied en ons ontsag verdien. Maar bo-aan die hiërargie van 'skepsels' staan die mens, wat geroepe is om beslissings te doen.

The most complete of terrene creatures we seek completeness as none other seeks it. And this is why man is radically a religious being. As he becomes conscious of his state he seeks the unconditioned with an ineradicable love, so that even the lovers of women, of security, of wealth, or of power are as it were the oblique lovers of God . . . The view of Western Christendom (however) has been that man should not seek the expansion of his own nature infinitely, since that must mean the destruction of that nature . . . The essence of morality lies . . . in keeping within bounds. That is what Aristotle means when he identifies evil with the boundless . . .

Daar lê 'n wesenlike ironie hieraan. In die strewe na grensloosheid tree die mens buite die omvang van sy eie funksie. Hy vind dit dan juis nodig om grense te stel, en verneder homself tot knegskap. Aan die ander kant staan die morele mens wat sy perke ken en wat die lyn tussen Skepsel en Skepper is. Juis dáárdeur bereik hy 'n 'grensloosheid' wat hom 'n waarlik vrye mens maak.

You see then, the political condition of our first man. He recognises the mystery of his nature, and deduces that he stands under the divine authority. But this very submission bestows on him a dignity which not man can take from him. He submits willingly to the authority of men, as long as those over him do not forget that they are men, and recognise that they too are under authority. His very protests are dictated by obedience, obedience to that ideal society whose constitution is imprinted in his very nature, and whose laws are at once his limit and his freedom. It is through this obedience that he is not a slave.

Hoe sal ons dan weet van daardie Hoër Gesag wat nie belang stel om ingeskakel te word in ons eie Groot Konsep nie, maar uitsluitende gehoorsaamheid vra?

There cannot be an intelligence which asks questions unless there is an intelligence which doesn't have to ask questions, but which is, on the contrary, the answer to all questions.

Maar dit is veel meer as net 'n aangename of 'n vrome gevoel. Dit is tegelyk en noodwendig ook 'n handeling.

The present as experienced by a human spirit reaches out into past and future and endeavours to fill itself with their fullness; and in the simplest historical judgement and the simplest moral act, we are seeking to find the moment which is no longer a moment because it is all moments. Hence we survey the stream of time and record, and make history just in so far as we have dragged ourselves out of the stream, and wish to lift ourselves finally from it. Dripping with its waters, we seek the bright fire of Eternity.

Dié gedagte is uitgebou in 'n gedenkwaardige lesing, gelewer tydens die Filosofiese Kongres te Fort Hare in Januarie 1963. Dit het toe geheet *The Meaning of the Contemporary*, en het later in die V.S.A. verskyn onder die naam *Natural Law and the Meaning of the Contemporary*. Tans is dit in Afrikaans beskikbaar in die bundel *Wat is Kontemporêr?* Die kenmerk van die Christendom is dat hy tydgenootlik is; en in sy tydgenootlikheid ook aan die eeue behoort. Wat hier uit *The Perennial Order* aangehaal is, staan slegs as heenwyser vir dié wat hulle nuuskierigheid geprikkel voel. Die reis sal verder voer: na *Rondom die Middeleeue* (Kaapstad 1962); na *A Guide to the City of God* (Londen en New York, 1958); na *The Mirror of Philosophers* (Londen en New York 1962); en moontlik selfs terug tot Versfeld se heel eerste publikasie *An Essay on the Metaphysics of Descartes* (sy doktorsale proefskrif, gepubliseer in Engeland). Hierdie laaste ondersoek sou die leser dan in staat stel om die enorme ontwikkeling en verdieping agter te kom in 'n man wat as Afrikanerseun met 'n plattelandse agtergrond die lewe begin het.

'n Vlugtige samevoeging van sommige van die titels van opstelle in hierdie bundels sou reeds 'n aanduiding gee van wat verwag kan word. Verder uit *The Perennial Order: Philosophy of Science; Philosophy of Morals; Philosophy of History; Philosophy of Art; Philosophy of Culture*. Uit *Rondom die Middeleeue*: Die 'Bewyse' vir die Bestaan van God; Gesprek omtrent God; Middeleeuse Regs- en Politieke Filosofie; Die Kerk en die Kultuur van die Middeleeue, ens. Uit *Oor Gode en Afgode*: Oor die Ware Rasionalisme; Die Krisis in die Moraliteit; Die Begrip van 'n Christelike Geskiedenis, ens. Uit *The Mirror of Philosophers: Venture into the Interior or the Image of the Artist as a Middle-Aged Man; On Agreements and Disagreements Among Philosophers or The Hall of Mirrors: The God-dess of Humanity or the Mediatrix of All Faces; A Season in*

Hell or A Further Drop of Mercury; Humility or the Re-integration of the Broken Image, ens.

Laasgemelde titels dui ook die tipies Versfeldiaanse benadering van die filosofie aan. Ook dit moet die *spel* wees van die skepsel wat sy eie grense en so sy vryheid gevind het. Dis 'n geestige spel; en humor en die sin daarvoor is van deurslaggewende belang. Diegene wat 'n lesing deur Versfeld bygewoon het soos dié oor *Die Moderne Humanisme* (Stellenbosch 1964) of *The Nature of the Tragic* (Kaapstad), later gepubliseer in *English Studies in Africa*, sal weet wat ek bedoel. Uit laasgemelde haal ek aan:

Our clowns are gardeners and grave-diggers. They are, they declare, following Adam's profession, that is, the profession of the first man created out of mother earth, and who must raise her to fertility. I know that, since Freud, gardens have become positively indelicate . . . Man digs himself into the place from which he was born, and out of the hole he has opened up with his spade is born his resurrection.

En vroeër het hy ons herinner dat ons nie moet vergeet „a spade is a four letter shovel”. En nog vroeër het hy ons op briljant-speelse wyse gewys op die oorsaaklike verband tussen die begrip van fallisisme en wedergeboorte: „between the erection and the resurrection”; tussen die Boklied (wat die tragiek is) en die Sondebok wat die sondes van dié wêreld op Hom moet neem.

Stap enige dag van die week oor die U.K.-kampus. As jy êrens vanuit die akademiese vesting 'n golf van blye gelag verneem, moet jy weet dat professor Versfeld besig is met 'n lesing in die filosofie. Sy sin vir betreklikheid, vir humor kan ook in alle omstandighede na vore kom; soos die geleentheid toe sy klimmaat, Jim Klosser, uitgevly was teen die Afrikawand op Tafelberg (met die niet onder hom) en iemand bo van die tafel klippers begin afgooi het. Toe een met 'n gefluit verby Jim se oor trek, skrik hy op, klou vir lewe en dood aan sy rots-wand en laat hoor: „Jissem, wat was dit?” Waarop Marthinus ewe lakoniek van 'n lys ietwat laer opmerk: „Toe maar, Jim, dis net maar die doodsengel.”

Wat Versfeld onderskei as filosoof — en dit kon al geblyk het uit wat alreeds gesê is — is dat daar geen kloof tussen denke en dade bestaan nie. Wat hierdie man met groot moeite en toewyding en geduld vir homself verklaar het, moes ook sy lewenswyse word. Om kennis te maak met die gesin Versfeld (met elf lede, waarvan nege kinders is) is 'n ervaring. Om saam met Versfeld te hengel — sê hulle wat graag hengel — is om nuwe perspektiewe te ontwikkel aangaande see, vis, brood, wyn, en Koos van der Merwe.

Dit is presies hierdie soort mens, met sy onbeperkte liefde vir die bodem van Suid-Afrika, met sy reuse-belesenheid en kennis maar ook nederigheid, met sy waardering vir dit wat

letterlik nie deur mot en roes verteer word nie, wat ons beste soort vaderlander word.

Sy heimwee waar hy tans aan die Universiteit van Notre Dame in Indiana sit, is nie sentimenteel nie. Dit is die vrug van ware toewyding en liefde, omdat dit in ons redelike Godsdienstige sy fondament vind.

Daar is 'n aanhaling uit Spreuke 8 wat vir my meer as enigiets anders Marthinus Versfeld saamvat. Hy self haal dit graag aan:

Toe Hy die hemele berei het, was ek daar; toe hy 'n kring afgetrek het op die oppervlakte van die wêreldvloed;

toe Hy die wolke daarbo gevestig het, toe die bronne van die wêreldvloed sterk geword het;

toe Hy vir die see sy grens gestel het, dat die waters sy bevel nie sou oortree nie; toe Hy die fundamente van die aarde vasgestel het —

toe was ek 'n kunstenaar naas Hom, en ek was dag vir dag vol verlustiging en het gespeel voor sy aangesig altyd,

en het gespeel op sy wêreldrond, en my verlustiging was met die mensekinders.

(Spreuke 8, 27-31)

WESSEL PRETORIUS

HONNE SONNE

jy het
grys geword
oud geword
                  oubaas se honne
van leeg
                  lê en
niksdoen
                  en sug
sug ja
                  oubaas
sug ook
                  dis mos nie sonne
oud geword
grys geword
het ek

EK IS 17

  waar?
is rooikappie aspoestertjie
hansie en grietjie
het verdwaal in my jare
— ek is eensaam

  meisie
wees ag toe my aspoestertjie
nie nog 'n olyf
klim uit my martini
skink my vol sprokies

  waar?
is vader jakob vader jakob
slaap jy nog slaap jy nog
hoor hoe lui die kerkklok
— tydolk het my

GISTER EN VANDAG

gister en vandag
het die drumpel deurgetrap
luister na die voetstappe
hulle dictums spreek tot
die Kreti en die Pleti

CHRIS ZIETSMAN

VOOR WIM

uitlander
gaan terug
wat soek jy hier
geld?

parasiet

jy wil nie
'n nommer langs myne hê nie
want jy is bang om te vat aan
'n F.N.
of aan die paneelbord van
'n impala
of aan 'n onkoerantiese
atoombom

beskerm hierdie knalgoud
en put dán daaruit

ISABEL

Isabel
waar is jy?

die keer toe jy gehuil het
asof jy kon verstaan
jou oë nat van medelye
toe ek jou vertel het
en nie wou vertel
het ek jou die meeste liefgehad:

jy is nog altyd by my
Isabel!

ALIDA M. GREY

KINDERBOEKE: WAAR BLY ONS EIE?
('n Resensie met 'n vraag.)

Lilian Moore: **Buksie Wasbeer en die ver wêreld**, HAUM, Kaapstad, 1966.

Hierdie boekie is 'n aantreklike, vertaalde uitgawe van die diereverhaaltjie „Little Beacon and the Outside World”. Met Leo van der Westhuizen se vertaling is seker nie fout te vind nie. Saam met Buksie Wasbeer en die muishondjies kort op sy hakke waag ons dit na die ver wêreld anderkant die stroom en die blinkbessiebosse. Die illustrasies vertolk die avontuurlike beweeglikheid van Buksie en sy maatjies. Hierdie prentjies verhoog inderdaad die aanskoulikheid en lei die kind beslis verder as die geskrewe woord.

Ons moet egter met bedenking vra: Waarom nog 'n vertaling? In hoeveel Afrikaanse kinderboeke word ons eie dierelewe uitgebeeld? Ons kleinspan sal dit geniet en waardeer om meer te hoor van ons springbökkies, duikers en hasies; van hulle bosveld- en grasveldwedervarings. Hoeveel kinders weet iets van ons suikerbekkies, van die skigtige kiewietjies of van 'n mamma tarentaal met haar ratse kleintjies? Dit is mos nie net die vreemde Buksie Wasbeer wat kan praat of wat waaghalsig kan wees nie. Wie het al vir ons 'n storie vertel van die kranige streke van Boetie Blesbok?

Die belangstelling van die kleuter en die jong kind is allereers op die eie en die bekende gerig. Die skrywers van kinderboeke hou met hierdie belangstelling rekening, maar hulle besef ook dat die goeie verhaal die ervaringsfeer van die kind moet verbreed deur die inskakeling van die onbekende. In ons groot en wye land is daar egter oneindig baie interessante en vreemde dinge, onbekende sake om die bekende in ons kinderstories aan te vul. Die uitbouing van 'n tipies-eie Afrikaanse en Suid-Afrikaanse kinderlektuur stel ons skrywers en uitgewers steeds voor 'n nuwe uitdaging. Dit skyn asof ons te gereed is om die kind van die beertjie in die blinkbessiebosse te vertel en dat ons dan gerieflikheidshalwe vergeet dat hy nog niks weet van die diertjies wat agter die tamboekiegras wegkruipertjie speel nie.

Joan Cass: **Die Bootrit**, Tafelberg-Uitgewers, Kaapstad, 1966.

Nog 'n vertaling! 'n Prettige verhaaltjie van Kietiekat en vyf ditsemse kleintjies se petaljes tydens 'n bootrit wat daarop uitloop dat Tossie, die stomptertkat van die eiland Man, ook by die groepie aansluit. 'n Goeie kattestorie sal enige kleuter interesseer, maar dan moet die milieu-skildering nie geheel

en al buite sy ervaringslewe val nie. Wanneer die gety in die rivier styg, vaar ons saam met Bill Briggs in sy boot, die Gypsy Queen. Ons seil deur plat, wye watervelde tot by Bridgeport waar die kanaal by die rivier aansluit. Daar maak ons kennis met 'n sluis, sluishekke en 'n sluiswagter. Ons vaar in die kanaal op tot by Troutbeck waar Bill Briggs se drie broers woon. Selfs 'n grootmens sou moeilik, sonder onnodige onderbreking van die verhaal, bepaalde fasette van die vreemde opset aan die kind verduidelik. Vir wie is die storie eintlik bedoel? Die nege- en tienjarige wat reeds die boekie met gemak kan lees, stel nie meer in hierdie tipe katterverhaal belang nie.

Die artistieke versorging is deur William Stobbs, hoof van die Maidstone-kunskollege, behartig. Ook hier is die voorstelling interessant, maar vir die Afrikaanse kind bepaald vreemd en ongewoond: ek bedoel die hele uitbeelding van die uitheemse kanaalvaart waar die opset deur 'n snaakse spul katte oorheers word. Sonder leiding sal die kind die illustrasies moeilik reg vertolk.

By ons waardering vir die beskikbaarstelling van goeie vertaalde werk, moet ons ook waarsku: by kinderboeke geld meer faktore as die heelhuidse reproduksie van die vreemdsoortige. Ten spyte van Flooi du Plessis se goeie idiomatiese vertaling, val die breë geheel van *Die Bootrit* ongelukkig buite die bevatlikheid van 'n groot persentasie van daardie kindertjies vir wie die verhaal as sodanig eintlik geskik is.

Waar bly die Afrikaanse kinderskrywers dan?

Hester Heese: *Aljander, Aljander so deur die Bos*, Tafelberg-Uitgewers, 1966.

Dwarsdeur hierdie keurige boekie het ons 'n fyn skildering van Soebatsfontein se landelike rustigheid, presies die regte milieuskepping met voldoende beweegruimte vir Lien en haar kat se lewensblye dae. Lien huppel en trippel langs die paadjies; sy dans tussen die paddastoete; sy sit langs die stroom of sy laat Pikkenien kadoems in die visdam val. Daar is so baie geliefde, veilige en bekende hoekies, maar tog ook om die draai die onbekende, die vreemde, die vreesaanjaende. Ook op Soebatsfontein sluip die dreigende, donker gedaante — die ding met die baard! Lien word bang; 'n groot bang kruip agter haar rugvel op tot in haar hare. Vir elke kind is vrees 'n heel natuurlike ondervinding. So moet dit wees, ook vir Lien. En hoe wonderlik is dit nie vir 'n bang kindjie om dan 'n veilige toevlugsoord te hê nie. Lien hardloop dwarsdeur die hekkie, vas teen Ouma se voorskoot wat soos 'n kombers om haar vou. By die draad staan die baardgesig. Dis Doors Houtkapper. Sy hoef nie meer bang te wees nie. Ook nie vannag nie. Sy hoef nie alleen te slaap nie. Sy lê veilig agter Ouma se rug, snoesig in die warm bed.

Plek-plek het die verhaaltjie die sjarme van 'n ou-wêreldse sprokie. Die rympies wat orals ingevleg word, verhoog die tintelende vrolikheid. Die verhaal kan weer en weer vir die voorskoolse kleuter voorgelees word. Dit kan gebruik word om die ingehokte stadskind op 'n verbeeldingsvlug die vrye ruimtes in te lei. Die boekie hoort ook op die rak van die skoolbiblioteek. St. I- en II-kindere sal dit met genot kan lees. Dit maak nie saak as hulle die verloop van die gebeure reeds ken nie, want die jeugdige lesertjies geniet ook die herontmoeting met hulle ou bekendes in die storiewêreld.

Die swart en wit illustrasies in die boekie is behoorlik en vol kinderlike eenvoud.

Met die Afrikaanse Kinderboek is nie veel verkeerd nie. Daar is net te min!

GELDRYS VIR EENBEDRYF

Ter viering van die 25 jarige bestaan van die Wesrandse Afrikaanse Kunsvereniging het die bestuur die volgende wedstryd vir skrywers en aspirant skrywers aangekondig:

1. *Aard van stuk:* Eenbedryf, geskik vir leerlinge van die laer- of hoërskool.
2. *Onderwerp:* Enige eg Suid-Afrikaanse tema.
3. *Prysgeld:* Eerste Prys: R100.
Tweede Prys: R50.
Derde Prys: R25.
4. *Beoordelaars:* 1. 'n Bekende regisseur(-seuse).
2. 'n Bekende letterkundige.
3. 'n Bekende letterkundige kritikus.
5. *Bundelregte:* As daar genoeg stukke is en die gehalte die koste regverdig, sal die bestuur publikasie oorweeg.
6. *Sluitingsdatum:* 31 Januarie 1967.
7. *Inskrywingsvorms* en verdere besonderhede is verkrygbaar van:
Die Algemene Sekretaris,
Wesrandse Afrikaanse Kunsvereniging,
Privaatsak 2019,
KRUGERSDORP.

SKYFIES

*Pretoria is 'n wakker dorp:
dis Standpunte, Tydskrif,
Klasgids, Wurm en Worp.
Diedumdatta doemdattadrif.*

Jammer maar dis die enigste woord wat ek aan kan dink wat naastenby rym met *Tydskrif*. Dié blad het ook 'n naam soos 'n homeopatiëse antisuurmiddel! Dis waar *Worp* vir *Tydskrif* voor is. Dit rym, dit klink so atleties en g'n mens weet waar die werpskyfie gaan land nie. Dis so onvoorspelbaar. En nou hoor mens hier in Pretoria van groeperinge om dié of daardie blad, die en daardie wat die redakteur van so en so 'n blad gaan bladsteek het. En dit groepeer en de-groepeer, distansieer en de-distansieer vir die vale. *Standpunte* se redakteur gaan nou 'n lesingtoer in Nederland onderneem. Maar as ek die dinge om my gade slaan, wonder ek of hy sy blad nog sal kry waar hy hom laas laat staan het. Pretoria is 'n wakker dorp!

As die Publikasieraad langer langs die Mooirivier sit om ons letterkunde die on-mooi ou goedjies af te vang gaan hy dalk 'n paar visse verloor. Want kyk: die letterkunde is deesdae so vol troebel dinge dat die Vaal 'n veel beter hengelplek sou wees. Maar drie kwart van die Republiek se digters koek nou mos langs die Apies. En vang nou in die Mooirivier die Vaal se moddervisse wat in die Apies boer! Jy sal jou gooi moet ken of jou wurm!

Die saamtrek van skrywers langs die Apies — dis nes met die ontdekking van goud destyds. Dit lok ook allerhande „uitlanders” wat minder oor die goud begaan is as oor die morele stemreg.

Raad vir Gestremdes en Ontdigters:
Kan ons nie meer verder gaan
dan skryf ons weer 'n reisverhaal.

Ons lieue goeie Afrikaanse publiek koop liever bioskoopkaartjies as boeke. En as sommige nog 'n boek koop, soek hulle hom tussen die vis en skyfies uit, en dra dit huis toe saam met die koerant en 'n rock-'n-roll-brood. Maar as mense se geestelike ontwikkeling nog via hulle kéél gaan, volg dit minstens die boonste „pad”.

As iemand binne die volgende vyf jaar wéér verwag ek moet érens toe gaan om *Elektra* te hoor, pleeg ek moord! Ek het nie die Grieke nodig om my morbied te maak nie.

Hoe kry mens 'n wet teen spreekkore aangeneem?

Dat digters met al hulle wolhaarteorieë oor die aard van 'n gedig dit regkry om sulke ontroerende skoonhede te skep — dit bly vir my 'n wonder. Aan hulle praat geoordeel, sou jy uit hulle penne eerder klein pèrebytjies te wagte wees.

Ek het digters lief omdat hulle so heerlik steekhoudend kan lieg.

Die kritikus wat op 'n paar invloede afkom en die gedig verder miskryk, verkeer onder die invloed.

Hoeveel digters is al deur kritici gehelp? En hoeveel letterkundes? Tog help die letterkunde en die digter die kritikus — aan sy bedryf. (In Suid-Afrika kan dit beslis nie aan 'n broodwinning wees nie. Daarvoor is daar te veel wat mekaar by die bak vertrap.)

OU GRIETJIE

BOEKE ONTVANG, 1966

A. A. BALKEMA, KAAPSTAD

Bouws, Jan: *Die Musieklewe van Kaapstad 1800-1850 (en sy verbou-
ding tot die musiekkultuur van Wes-Europa)* R5.00

AFRIKAANSE PERS-BOEKHANDEL, JOHANNESBURG

Breytenbach, Jan: *Sajonara Geisja*. ('n Reis deur Japan) .....
 Degenaar, J. J.: *Die Wêreld van Albert Camus* R1.90
 Afrikaanse skrywers oor hulle jeug: *Herinnering se wei* R1.65
 Mikro: *Waar die Bokmakierie sluit*. R1.65
 Preller, Mauritz: *Die Wit Engel*.
 Van Straten, As.: *Daar's 'n gaatjie in die middel van die see*. ('n
 studente-roman) R1.95
 Versfeld, Marthinus: *Wat is Kontemporêr?*
 (Vier opstelle oor ons tyd.)
 Vermaak, Chris: *Braam Fischer, the Man with two Faces*.

HAUM, KAAPSTAD

Jonker, Abraham H.: *Die tien beste* (kortverhale) R1.50
 Moore, Lilian: *Buksie Wasbeer en die ver wêreld*.
 (Vert. Leo v. d. Westhuyzen) R1.25
 Rudolph, C. F.: *Swem, Versteende Vis!* ('n Novelle) R1.85

HUMAN & ROUSSEAU, KAAPSTAD

H & R en Rembrandt-stigting: *S.A. Kuns in die twintigste eeu*.
 'n Skitterende en keurige prestige-uitgawe R16.50
 Calvino, Italo (Samesteller): *Die koning van die poue e.a. Italiaanse*
Sprokies. (Vert. Marie Agostinus) R2.25
 Knobel, Wilhelm: *Bloedsteen* ('n Debuutbundel) R1.65
 Schoeman, Karel: *Berig uit die Vreemde*. ('n Ierse Dagboek) R1.58

BLOKBOEKE:

No. 7 Grové, A. P. (behandel deur): *Raka* 65c
 No. 6 Pheiffer, R. H. (behandel deur): *Dias en ander Hoorspele*
van N. P. van Wyk Louw 65c

JOHN MALHERBE, KAAPSTAD

Mikro: *Oudepalmiet*.

NASIONALE BOEKHANDEL, KAAPSTAD

Cloete, T. T. (Samesteller): *Vyfling*
 ('n Bundel eenbedrywe van Hertzogprys-wenners) R1.60
 Cloete, T. T. (Samest.): *Faune*. ('n Bloemlesing.) R1.50
 Grové, A. P. en Botha, Elize: *Handleiding by die studie van die*
Letterkunde R1.75
 Heerden, Ernst van: *Anderkant Besis*. ('n Bundel verse.) R1.75
 Nienaber, P. J. (Samest.): *Beeld van 'n digter — N. P. van Wyk*
Louw (Aangebied aan N. P. van Wyk Louw by sy sestigste ver-
 jaardag deur Nasionale Boekh.) R3.75
 Plessis, P. G. du (Samest.): *Halfeeu*. (Verhale uit die Huisgenoot
 1916 tot 1966) R1.65
 Walt, P. D. van der (Samest.): *Versavontuur*.
 ('n Keur uit lang Afrikaanse verhalende gedigte.)

SIMONDIUM-UITGEWERS

Malherbe, Marie: *Land van Kokanje*.

TAFELBERG-UITGEWERS, KAAPSTAD

Cass, Joan: <i>Die Bootrit</i> . (Vert. Flooi du Plessis.) 'n Kinderverhaal	R1.50
Fischer, Marie Louise: <i>Die Aangeklaagde</i> (Visser, Ludwig).	
Heese, Hester: <i>Aljander, Aljander so deur die Bos</i>	95c
Höppner, B. Bartos: Prins van die Tartare. (Vert. Marie de Kock)	R1.50
de Jongh, Marius: <i>Die Waters van Toringberg</i>	R1.80
Landman, ds. W. A.: <i>Oprek uit die Hart</i> .	
('n Reeks godsdienstige artikels)	R1.50
Longden, H. W. D.: <i>Ligvoet — die Koedoebul</i> . Derde druk	R1.20
Longden, H. W. D.: <i>Koggelman die Kierievegter</i> . Vierde druk	R1.20
Marais, Andrew: <i>Blitse van die Renbaan</i>	R1.75
Riet, Willem van: <i>Siroomaf in my Kano</i>	R1.75
Strydom, C. J. Scheepers: <i>Wilde Roeping</i>	R1.80
Wähler, Hörst: <i>Die Mede-Vlieënier</i> . (Vert. G. P. K. Kirsten)	R1.50

VOORTREKKERPERS, JOHANNESBURG

Loots, Jacques: <i>Eenhoring</i> . ('n Debuutbundel)	R1.50
Marais, C. L.: <i>My plaas se naam is ouma Susan</i>	R1.45
Nel, J. J. en Rensburg, B. J. J. van: <i>Die Wonder van die Woord</i> (Stelwerk vir St. 9 en 10)	R1.45
Perold, Jan M.: <i>Winde van Verandering</i>	R1.50
Plekker, Freda: <i>Petisie van die Loodsoldaat</i> ('n Uiters belowende debuutbundel)	R1.60
Plessis, W. K. du (Red.): <i>Keurverhale uit Moderne Nederlands</i>	R1.45
Winter, B., en Mayda de, en Killick, D. J. B.: <i>Ses en sestig Transvaalse Bome</i>	R3.00

RUILNOMMERS ONTVANG

- Deleu, Jozef: *Moderne Zuid-Afrikaanse Lyriek* (Jaargang XIII, Nr. 9—10 in die reeks *De Bladen voor de Poëzie, Lier*, 1966.
'n Welkome bloemlesing vir die Nederlandse en Vlaamse lesers van Afrikaans.
- Pauwels, Werner: *Verloren gezongen zomer*, nr. 8 in die reeks *De Bladen voor de Poëzie, Lier*, 1966.
- Verm, Bert: *Ergens het Verhaal*, Jg. 14, nr. 1 in die reeks *De Bladen voor de Poëzie, Lier*, 1966.
- Yang (Werkschrift voor Literatuur) nr. 16, 17, 18 en 19.
- DESCLEE DE BROUWER, BRUGGE.
- In die serie *Open Kaart*:
- Gijsen, Marnix: *Zelfportret*, gevleid, natuurlijk.
- Demedts, André: *De dag voor gisteren*.
- Streuvels, Stijn: *In levenden lijve*.
- Muziekraad, De Nationale: *Voorlichtingsblad van het Belgisch Muziekleven*, Brussel, 1966.
- Teksten en Documenten nr. 214 - 215: *Belgische Talenten, Buitenlandse Films, Ministerie van Buitenlandse Zaken en -Handel: Belgische Talenten*, Brussel, 1966.
- De Nieuwe Taalgids, Jg. 95, nr. 5.

